

VÎRSTA UMANISMULUI REVOLUȚIONAR

Aniversările nu sînt simple bucurii calendaristice, ci semnele, niciodată aceleași, ale unor vîrste. Pentru că aniversarea unui eveniment istoric cum este insurrecția națională armată antifascistă și antiimperialistă, aniversarea independenței reale a unui destin național cum este acest August 1944 pentru noi, are în fiecare dată a ei, noi și alte semnificații. Airdoma vîrstelor mature, adevărurile, conceptele, idealurile, visurile se îmbogățesc sub imperiul prerogativelor vastului program al angajării conștiințelor în această etapă a înaintării României spre comunism. Polisemia aceasta necesară, nu este altceva decît configurația umanismului revoluționar sub a cărui zodie trăim. Iată cuvintele din *Expunerea* tovarășului Nicolae Ceaușescu la Congresul educației politice și al culturii socialiste: „Umanismul nu este o noțiune abstractă imuabilă, conținutul său se modifică corespunzător diferitelor etape de dezvoltare istorică a societății”. Oamenii țării, dar absolut toți oamenii imbarcați pe această navă a reconstrucției și construcției sînt eroii de azi și de mîine ai progresului social, patrioții urmași ai altor sute de generații de patrioți care au durat civilizația acestor meleaguri. Lupte, jertfe, sacrificii, istoria acestei civilizații este istoria conștiinței noastre, cronica unei continuități milenare, zbruciumată și aspră acumînd victorii și nesocotind înfrîngerile prin transformarea lor în alte lupte și alte victorii. Și în fine, ultima vîrstă, cea aniversată acum, trezeci și doi de ani, o treime de secol de grandioasă construcție socialistă, de abnegație revoluționară, de instaurare a unei noi constelații politice și sociale care este societatea socialistă multilateral dezvoltată. Condeierul și artistul contemporan vor trebui să constituie în valoare estetică acest prezent supradimensionat care ne conține trecutul, vor trebui să alcătuiască în creație durabilă întreaga simbolică a acestui timp intens și intensiv, în care ne construim prezentul cu aceeași vigoare cu care creația populară înzestra eroii de baladă și legendă. Astăzi epopeea se scrie prin muncă, construcție materială și spirituală bazată pe o anumită educație și pe o anumită cultură: „dezvoltarea amplă a culturii” va deveni o necesitate în trecerea spre comunism, spun cuvintele *Expunerii*. Or, într-o asemenea amplă dezvoltare, importanța literaturii devine de netăgăduit. Pentru că scriitorul este acel creator de lumi fictive în care pătrunde totalitatea existenței sociale și politice a unei națiuni. Pentru că a simboliza nu înseamnă a ornamenta ci a acorda existenței o polisemie ce tinde spre absolut și pentru că această polisemie este conotația spirituală a timpului nostru.

Neobosite generații de scriitori au pus piatră lîngă piatră pentru monumentul inepuizabilei literaturi române. Avem misiunea de a continua cu noi valori această construcție.

Avem conștiința că trebuie să durăm conștiințe. Avem conștiința eternității în durata fiecărui pas al acestui umanism revoluționar care ne aparține.

V. R.

*Doamnă sufletul meu arde de la Dunăre-n Moldova
Cînd pe bolta ta cerească eu citesc ca-n carte slova*

*Doamnă, drumul tău de aur îl străbat cu alinare
Și pe el îmi merg alături inorog, privighetoare*

*Și din tei bolnavă floarea leagă raiul cu infernul
Doamnă Țară-mi înflorește de iubire sfîntă sternul*

*E bolnavă de iubire floarea teiului, stelară —
Noaptea ne dă jos din paturi și ne scoate roi afară*

*Doamnă, copleșit de doru-ți pieptul meu e o fîntînă
Doamnă, eu sînt cel ce cîntă dus de păsări sub țărînă*

*Doamnă, sufletul meu arde cînd îți dau în floare teii
Doamnă Țară, la vederea-ți ies din carnea-mi dulce
mieii*

DAN VERONA

TE ROG

*Tu, grai latin,
tu ai forma colinelor mele materne
și virginitatea Florarului,
și loialitatea țărînii.
înfăptuit este azLml&ndarul
voinței înaintașilor noștri.
Ierneză, te rog, în zăpada cărților mele.*

OVIDIU GENARU

EU, DRAGOȘ VODĂ AM FOST...

*Eu, Dragoș Vcdă-am fost; mi-aduc aminte :
cu soții m-am pornit din Maramu.
De-atunci încolo ochiul meu văzu
spre răsărit de neam și locuri sfînte.*

*Umblu pe drumuri cu-nstelări și nu
o uit pe Molda-n ape și-n cuvinte
ce se rostesc frumos. Cu sîrg fierbinte
vînez legende-n țara mea și-amu...*

*Ea, țara,-n suflet mi s-a scuturat
cu cerbi sfioși și cu păduri în floare,
de-aceea-o caut, văleat după văleat,*

*prin munții-aceștia rezemați pe zare.
Vreau s-o întemeiez în curcubeu
drept voievodat al cîntecului meu.*

DRAGOȘ VICOI

STRĂBUNII NE ÎMPING ÎN LUMINĂ

*Din mituri străbunii ne împing în lumină
Spre o zare rotundă, deplină.
Odihnă nu au, doar cînd vor să ne spună
Că țara e bună
Sub zodii, sub lună.
Pămîntul ascultă de sapă și fier
Și turmele mari, de oier.
Că apele trec prin cenușile lor,
Nu în albi, ci spre viitor.
Că vîntul ce bate nu vine din munți
Ci-i lanț nevăzut peste punți
Verigă pornită din ei în urmași
Trecînd din legende prin noi,
Fără pași,
Spre o zare rotundă, deplină.*

Străbunii ne împing din lumină în lumină.

MIMAI CONSTANTOTESCU

APELE

*Apele mele au nume sonore de fete, ^
ușor despletite-n oglinzi ca-ntr-un vis,
Ele trec liniștite, cu muguri de sălcii în piețe,
cînd zăpezile încep să miroase a flori de cais.*

*Ușor legănîndu-se, apele mele-amețesc _
asemenea vîntului ce străbate-o podgorie.
Ca sîngele neamului trec pe pămîntul obștesc
irigînd pogoane de fertilă istorie.*

*Afût de curate curg albele, apele mele
ca de-a dreptul din clarele țării jînfîni,
încît, înainte de-a ne atînge de ele,
să ne spălăm pe față și pe mîini...*

ANDREI CIURUNGA

PLUG DOBROGEAN

*Drum alb, în calcar, Țară de la Sud,
pe unde Geții trimiteau săgeți
spre Gebeleizis cel de ploaie ud,
în vechi, de mult apuse dimineți;*

*drumeag, la mîna Dobrogei, brățări
purtate de-o istorie solară.
Argonauți veniți din depărtări
tot Uni de aur ne smulgeau din țară.*

*Ne duci spre mare turmele și azi,
cînd plugul din pămînt încă mai scoate
falere și inele de nomazi
și aplice cu chipuri bucălate.*

*Rămîn în brazda ta și te sărut
în vîlvătaia calmă-a unui mac.
In grîul nou, cu bobul arnăut,
și-agită barba, blînd, strîmoșul dac.*

VALERIU GORUNESCU

CRITICA ȘI EXIGENȚELE SINTEZEI

Toată lumea este astăzi de acord în ce privește utilitatea, necesitatea «*CM*» urgența sintezelor în câmpul cercetării noastre literare și, evident toată liim solicită cu varii argumente apariția și înmulțirea lor. Am traversat o epocă înHnct de eforturi analitice și e normal ca, în sfârșit, s-o depășim în încercarea de'a conferi acumulării de imagini fragmentare un sens superior și coordonator >Hn amplitudinea de orizont și prin esențializările obligatorii ale marilor îmbrățișări sintetice. Dar dacă în domeniul analizei, experiența și adeseori reversul ei nefericit rutina, își spun cuvântul consacrat, orientînd destul de limpede pe întreprinzători în metodologia operațiilor exegetice, sintezele implică încă numeroase întrebări incertitudini și dificultăți. Statutul lor nu ni se pare satisfăcător elucidat", încît mal toate tentativele ce se reclamă de la el înfățișează mai curînd tendințe și intenționa-uități ambițioase, decît realizări în linia ce trebuie considerată proprie sintezei

Cum s-a putut cu ușurință constata în anii ultimi, cînd încercările de acest ordin s-au multiplicat, majoritatea criticilor înțeleg sinteza mai cu seamă ca o însumare pe un spațiu mai extins a unor studii foarte variate, al căror caracter rămîne prin excelență analitic, în ciuda regrupării lor sub etichete unificatoare, Mentalitatea foiletonistică, firească pe tărîmul ce îi este propriu, al cronicii și al recenziei, se întîlnește clar repercutată și pe tărîmul aspirațiilor sintetizatoare, încît ni se prezintă nu o dată, sub transparente deghizări convenționale, culegeri de articole și studii drept tentative de cuprindere esențială, 'de sistematizare și clasificare a unor perioade sau direcții literare. Mai toate importante „sinteze" (io literatură nouă de la *Romanul românesc contemporan* al lui Dumitru Micu, din 1959, și pînă la masiva carte a lui Eugen Simion din 1974, *Scriitori români de azi*, plătesc în fond tributul, negreșit involuntar, al unei astfel de confuzii de domenii și modalități. Sub adăpostul unor titluri ademenitoare de capitole, se rîndesc, după criteriile de însemnătate și valoare, mai bune sau mai rele analize, după caz, de scriitori sau cel puțin de opere.

Nu-i vorbă că mai vechile istorii literare ale lui Iorga, Lovinescu, Călinescu nu par în genere să urmărească altă metodologie, primatul individualității autorilor fiind conservat cu strășnicie. Dar cine trece dincolo de aparența unor astfel *â&* structuri, în care evoluția ansamblului literaturii și sistematica modalităților estetace nu stau în centrul și cîteodată nici în marginea investigațiilor critice, nu poate sa nu prîndă totuși sensul mai adînc, modelator, coagulant al analizelor, desigur vînațe, dar așezate totdeauna sub semnul bine conturat al cîtorva concepte interpretative» ce țin de opțiunile de ideologie literară ale criticilor amintiți. Mai estomate din principiu, însă nicidecum absente la un G. Călinescu, ele sînt manifeste și vizioue la Iorga și la Lovinescu. O viziune de ansamblu a literaturii, un corp ae normi și principia, de aspirații și de atitudini ofensive, se introduce în articulațiile anaMzeiur și în considerațiile cele mai mărunte, spre a le conferi o convergența remarcaw * si a le transforma în piese funcționale si valide ale unui întreg or«ame,inaJSocwi«. Felul cum o materie diversă este unificată dintr-o perspectivă ferma *m-i »"»^*, de exemplu Lovinescu în *Istoria literaturii române contemporane*, unce ordonatoare sînt sincronismul, diferențierea și mutația valorilor e s t e f y | . „ consecință rubrici corespunzătoare, ce sînt menite să argumenteze opv

„jg literară, iar sistematizarea și ierarhizarea ce ne sînt propuse poartă am-
 tăi u... P... personalității. Dar Lovinescu și-a elaborat *Istoria literaturii...* nu
 „îndu-și cronicile și recenziile unor etichete relativ convenționale, ci apli-
 Ju-l' principiile și criteriile conturate și argumentate cu temeinicie într-o lucrare
 5-entiață : *Istoria civilizației române moderne*. Se înțelege, nu poate fi vorba ca
 •are critic actual să-și înotemească mai întâi profesiunea de credință printr-o operă
 S'...gura celei lovinesciene, dar ni se pare absolut imperioasă, pentru cel ce
 * -j spre sinteză, clarificarea teoretică preliminară a atitudinii față de sensul
 ^eral al evoluției literaturii.

Mulți critici actuali au preferințe și concepții categorice, dar ele nu transpar
 limpezime în eforturile lor sintetice sau, cînd lucrul se întîmplă, acestea nu
 hutesc să acționeze totdeauna ca factori de clasificare și ierarhizare a materiei,
 •n tort' lucrurilor, variată și preponderent dinamică. Teama de a nu trăda diver-
 'wtea pe '... ' i'Pli°ă fatalmente mulțimea individualităților artistice se mani-
 festă nu odată în direcție inhibitivă, împiedicînd pe critic să se detașeze de carac-
 al imediat al existenței operelor literare spre a întrezări mișcarea instituțională
 a literaturii-

Se pune deci problema unei metodologii particulare a sintezei, căci faza ana-
 ' si a monografiilor amănunțite o socotim în linii generale încheiată, întregul
 al personalităților literaturii noastre este acoperit prin studii și prin contribuții
 edificatoare și chiar dacă rămîne loc oricînd pentru interpretări din ce în ce mai
 aprinzătoare și cîteodată mai revelatoare, baza de fapte și de operații exegetice
 jleiiientare este așezată. De la monografiile de autori, ce nu sînt în structura lor
 'ulterioară scutite cituși de puțin de exigențele sintezei, un pas extrem de important
 J^IU însemnat monografiile de genuri, de curente sau probleme. Prin reconstituirile
 minuțioase de aspecte și idei, acestea țin și ele de principiile aplicațiilor analitice,
 dar au, ca orice operă de anvergură exegetică, nevoie de o viziune sintetizatoare
 prealabilă, căci, după cum zicea odată foarte bine Călinescu, „a expune un material
 șră a voi să realizezi sau să insinuezi un sistem ar fi o treabă goală" și „nu poți
 apune materialul în vederea unui sistem, dacă n-ai dinainte sistemul", cum „nu
 jdui faptele chimice înainte de a fi definit chimicul".

Dar dacă în monografia sinteza se referă la stuctură și firește la concluziile
 arctării, în studiile de ansamblu ea se manifestă în decuparea însăși a obiectului,
 Împrejurare ce obligă exegetul la operații de clasificare și ierarhizare, la rîndul
 tor, acestea, imposibile fără o viziune proprie a criticului asupra evoluției și a con-
 figurației literaturii. Această viziune singură e factorul coagulant și sistematizant
 i oricărei sinteze. Acolo unde ea lipsește, nu ne putem afla în cazul cel mai bun
 dedt în fața unor contribuții analitice și parțiale, oricît de ample și complex ar fi
 tbiectul. Desigur, avansarea viziunii proprii nu vrea să spună deformare partizană
 i obiectului, ci doar organizarea exegezei în funcție de norme și repere proprii,
 aurturite fără echivoc din capul locului. Acesta este tipul de sinteză ce se legi-
 limează evident prin personalitatea autorului.

Cum el nu este bineînțeles oricui la îndemînă, cum pe de altă parte obiecti-
 litatea este adeseori interpretată drept o abstragere totală din demersul critic, mai
 practicabil și deci mai frecvent e tipul de sinteză care folosește puncte de vedere
 i criterii consacrate într-un plan sau altul, disimulîndu-și cît mai mult reacțiile
 proprii, inevitabile și permanente prezente prin urmare, dincolo de ceremonia neutra-
 lității textului. Asemenea sinteze, printre care vom aminti aici *Symbolismul romă-*
 «esc al Lidiei Bote, *Sămănătorismul*, *Poporanismul* și *Junimea și Junimismul* ale
 iui Z. Ornea, *Literatura română și expresionismul* a lui Ov. S. Crohmălniceanu,
 ^ *Originile romantismului românesc* a lui Paul Cornea și *Gîndirea și gîndirismul* a lui
 .Dumitru Micu (în ciuda stilului de un anume polemism intemperant), nu sînt nici
 «te mai puțin sinteze veritabile și pot reprezenta oricînd modele de investigație
 % de interpretare în concordanță cu condițiile și cu exigențele acestui gen de
 Wcetare.

Este un gen de cercetare pe care fără nici o ezitare trebuie să-l considerăm
 tadamental. De împlinirea virtualităților și sarcinilor sale depinde o istorie com-
 «tă, autentică și obiectivă a literaturii. Cine aspiră către ea nu poate ocoli sintezele
 fegătitoare. De la monografiile de scriitori sau de probleme limitate trebuie mers
 * hotărîre și curaj spre cercetările de anvergură și spre interpretările cuprinză-
 "'•KJ Prin prelucrarea și utilizarea foarte personală a rezultatelor particulare,
 «oteza e oricum un act de personalitate, fie că o declară, fie că o estompează. Încît
 Wcriptivismul plat și neutral, factologia plicticoasă și informă rămîn la antipodul
 «iritabilei sinteze, operă, prin natura ei, de metamorfozare creatoare și de inter-
 ÎKtare semnificativă a obiectului, iar nu de reproducere a aparenței sale imediate

Procedeul sintetic presupune o atitudine activă, transfiguratoare a materiei literare, în căutarea sensurilor ei esențiale.

Critica noastră actuală trebuie din acest punct de vedere să recunoască faptul că, în domeniul multor dintre sintezele istoricilor literari, domeniul generos rămâne încă lacunar și nemulțumitor reprezentat în planul exigențelor ale sintezei. Nu numai că nu dispunem pînă în prezent de o istorie contemporană, dar chiar studiile de un caracter sintetic circumscris în vîrteruri se dovedesc a fi deficitare tocmai din punctul de vedere al sintezei. Nu există o conștiință limpede a exigențelor acestea, fie pentru vorbitori, fie pentru cititori. Pornesc de la asemenea intenții ci doar ajung la ele din dorința de a prezenta unor fragmente critice o anvergură și o demnitate care le-au lipsit în scrierile cupa redacției lor, mai mult sau mai puțin ocazionale.

Caracteristic este faptul că, exceptînd *Literatura română de azi* de H. Micu și N. Manolescu, majoritatea sintezelor din primele trei decenii ale secolului nostru s-au limitat la arii mai restrînse de investigație, fiind consacrate romanului (D. Micu), fie nuvelei și povestirii (N. Ciobanu), fie prozei (G. Dimisianu), fie poeziei (I. Pop și P. Poantă), fie, în sfîrșit, unui deceniu în exclusivitate (Al. Piru). Abia în 1974, *Rondul de noapte* al lui Mircea Iorgulescu și *Scriitorii romani de azi* de Eugen Simion ne aduc primele rezultate mai ample și serioase ale efortului de a elabora imagini panoramice cuprinzătoare ale literaturii noastre actuale. Totuși caracterul parțial nu e nici la acestea lichidat și diminuat, căci cea dintîi carte se rezumă la poezie și proză, iar cea de-a doua adaugă și critica, dramaturgia urmînd s-o studieze probabil criticii de specialitate. Complexitatea fenomenului literar rămîne astfel eludată în ce privește istoria și notele comune de ansamblu, dramaturgia neîmpărtășind un alt destin decît literatura mai în genere.

Să admitem însă posibilitatea și chiar necesitatea unor sinteze panoramice pe genuri, dar să și recunoaștem într-o asemenea împrejurare obligația unei investigații totale în marginile cel puțin convențional fixate. Altfel lacunele nu se mai pot justifica decît prin foarte limpezi și mai cu seamă foarte admisibile considerente precum în cazul, pozitiv, al cărții lui Ion Pop, *Poezia unei generații*, unde selecția este convingător întemeiată și supravegheată pe unitatea atmosferei de idei și sensibilitate a unei generații literare, marcate de covîrșitoarea influență a lui Labiș. Cînd însă absențele de autori și opere sînt asumate fără explicații, imaginea istorică și critică realizată provoacă legitime nedumeriri și întrebări. La Mircea Iorgulescu, spre exemplu, lipsesc anumiți autori (și nu-s de loc puțini!), dar opera celor tratați e studiată în totalitatea ei. La Simion lipsesc și opere și autori, ceea ce complică lucrurile și mai mult. Nici unul și nici altul nu-și recunosc însă intenția de a fi dat niște reprezentări sintetice ale literaturii actuale. Cartea lui Iorgulescu nu e „o culegere de foiletoane”, cum însuși autorul precizează, ci una de capitole ale unei posibile sau viitoare istorii literare. Eugen Simion își asamblează cronicile avînd în minte precedentul Iovinescian. Deosebirea se cuvine însă semnalată: marele critic își scrisese articolele din *Critice* IX din perspectiva clar premeditată a sintezei, iar în *Istoria literaturii române contemporane*, deși au intrat atîtea pagini foiletonice și chiar simple note polemice ocazionale, sudura le-a topit atît de impecabil încît sorgintea lor nu se mai simte, ceea ce nu e cazul încă în *Scriitorii romani de azi*. Dar, în sfîrșit, dacă nu este vorba de încercarea de a sugera ansamblul, ce rost mai au atunci capitolele sau secțiunile intitulate, prin natura lor, sintetic și cuprinzător? Iată ce ni se pare greu de explicat.

O insuficiență evident comună a multor tentative de sinteză este desigur eludarea argumentării secțiunilor care ni se propun. Întîi de toate se observă că acestea nu au la bază norme și principii unitare nici sub raport estetic, nici sub raport istoric, fiind mai curînd produsul unei intenții publicistice de a capta și chiar de a scandaliza puțin pe cititorul avid în genere de etichete și formule insolite. Dintr-un asemenea motiv, clasificările sînt îndeobște iremediabil divergente. Nu ne gîndim să proclamăm firește necesitatea unor suprapuneri absolute, ci doar a unei ideale întîlniri în spațiul liminării obiectivității a exegezei.

E explicabil deci că multe dintre volumele de critică ce tind către sinteza nu reprezintă deocamdată decît premise ale unei veritabile istorii a literaturii contemporane, a cărei realizare, deși autorii lor nu vor s-o recunoască, este intenționată și care i-au călăuzit, o implică totuși în structura unor lacunare și incomplete. Fie prin omisiuni adesea regretabile, fie prin lipsă de deschidere contextuală, asemenea lucrări, ieșite dintr-un exercițiu și dintr-o mentalitate precumpamw foiletonică, vizează încă prea puțin literatura și supralicitează, uneori așezînd mirabil, operele individuale. Ele rămîn însă la poarta istoriei literare țara a-

CLEPSIDRA GÎNDURÎLOR

La întîlnirea cu moartea este vitală orice întîrziere.

•

Mai repede merităm ce ni se întîmplă, decît ni se întîmpîă ce merităm

•

Bîrfa academicianului e mai jalnică decît a țatei, deoarece studiile potențează atît calitățile cît și defectele.

•

Dintre toate serviciile numai cele făcute șefilor nu pot fi suspectate de altruism.

•

Anonima reprezintă mai puțin fizionomia morală a autorului ei și mai mult pe cea primitivului.

Cînd te preocupă locul pe care vrei să-l ocupi, nu te mai îngrijești de cel pe care-l deții.

Bîrfa este buruiana căreia-i priește cel mai mult seceta spirituală.

Bunului simț îi pretindem totdeauna să fie mai operant în perimetrul altora decît la noi.

Pe carierist nu-l deranjează atît compromisul, cît publicitatea acestuia.

•

Dintre febre, numai cea spirituală indică sănătatea.

•

Guvernanții care acordă libertatea portului armelor își găsesc siguranța numai în afara granițelor lor.

•

Artistele-și păstrează după măritiș numele sub care au debutat, caci n-au încredere în memoria publicului și respectul soțului.

Sînt oameni cu care ne solidarizăm și cînd pierd, iar alții cu care nu putem face acest gest nici cînd cîștigă.

Nici o certitudine a vieții nu o depășește pe cea a morții.

•

Spre a fi publicat, un debutant trebuie să scrie mai bine decît un scriitor consacrat.

pe fondul unei mari nenorociri, un necaz mărunț devine ridicol.

•

Abia cînd se va ști sigur că în societatea contemporană sînt contraste mai mari decît cele dintre noi și alte civilizații, vom participa activ la diminuarea lor treptată-

•

De cînd am aflat de la Renan că numai cu copiii și analfabeții putem discuta probleme fundamentale, ne revoltă sterilitatea conversațiilor noastre zilnice.

•

Cad numai cei care umblă, nu și cei care se tîrăsc.

•

. Patria ocrotește totdeauna mai mulți de cîți sînt în stare s-o ocrotească pe ea.

•

Succesul muncii este mai stenic decît cel al relațiilor, în ciuda faptului că ideea este privat de avantajele acestora.

•

Cine nu are îndoieli, nu trezește încredere.

•

Sînt oameni a căror bunătate are un dedesubt mai urît decît cel al răutății lor.

•

Nici un avantaj obținut prin pierderea demnității — individuale sau colective — nu egalează valoarea prejudiciului suferit.

•

• Fiind atît de apropiate între ele integrarea socială și conformismul, greu se observă cît sînt de străine prin natura lor.

•

Cînd toate revistele scriu la fel, începe să fie citită cea care scrie altfel, chiar teă scrie mai prost.

Meritul îmbătrînit este frate cu viciul întinerit.

•

. Este slab educatorul care-și atribuie toate calitățile elevilor săi, lăsînd pe
*airia acestora numai lipsurile lor.

j

} Răsfățul copiilor se vindecă mai ușor decît cel al mamelor lor.

*

S. Greutățile pe care nu le putem învinge în viață își au sursa în scutirile de
am beneficiat în copilărie.

12

Egoistul rîde numai cu lacrimile lui, dar plînge cu ale altora.

•

Pe obrazul nostru descoperim numai calități, iar pe al altora numai defeotp uitînd că zeul mexican Quetzalcoatl cînd și-a văzut chipul în oglindă s-a înstni mîntat atît de tare încît a fugit în lume, pierzîndu-i-se urma. Și el era zeu.

•

Unde sînt prea mulți eroi în tribune, nu mai rămîn suficienți în arenă

Cine se tolerează, se aseamănă.

•

Exigenta societății față de un individ fiind direct proporțională cu valoarea lui, cei mai criticați oameni nu sînt cei mediocri.

•

Impresiile noastre despre alții rămîn mereu în urma evoluției acestora și uneori se desprind de ei ca umbra de Peter Schlemihl.

Claritatea exprimării este apanajul posesorilor de idei, obscuritatea — a posesorilor de vorbe.

•

Cheia fericirii constă în menținerea unei dezechilibru relativ între aspirații și posibilități.

Dacă frînarea eșecurilor ar fi tot atît de promptă din partea anturajului ca și a succesului cuiva, ar exista mai mulți fericiți pe lume.

Nemulțumirea este copilul legitim al gîndirii.

Întotdeauna gloria a îndepărtat pe adevărații prieteni și a atras pe cei falși.

•

Dascălul care-și acuză elevii de lipsa inițiativei, își face autocritică.

•

Savantul susține: eu dețin cheile progresului; artistul afirmă: eu înfrunt setez viața; politicianul le răspunde: în mîinile mele e cîrma corabiei pe care navigați.

ir

Pe contemporanii ceva mai dotați decît noi îi pizmuim considerabil mai mult decît pe geniile din trecut.

~k

Te Deumul dinaintea execuției capitale este mai mult o consolare a călăilor decît a victimei.

•

Crăpăturile lespezilor de pe mormintele voievodale de la Probota atoto PJOJ funzimea politeței cotropitorilor patriei, care au ținut sa stea de voroa cît și cu morții.

Nici un instrument n-a redat mai profund durerea unui neam ca fluierul lui Avram Iancu.

•
 încordarea arcului carpatic s-a transmis locuitorilor săi și în morminte, dovadă a osemintele găsite în gropile străvechi sînt rînduite în forma Carpatilor.

•
 În sufletele românilor domnia lui Ștefan cel Mare nu are decît început.

V Stăpînul puterii este robul ei cel mai supus.

•
 *

Cucerind femeia, bărbatul iese învins.

•
 Pe plan moral toți ne credem atît de avansați încît ne este jenă să afirmăm că-am făcut unele progrese.

•
 Literatura unui popor este marea lui spovedanie, încărcată de toate ficțiunile acestui act.

•
 Puterile mari, care trec ca lavinele peste cele mici, uită că ajunse în vale toate zăpezile se topesc.

•
 Mediocritatea își aplaudă mai frenetic frunțașii, decît elita pe ai săi.

•
 Gîndurile pieptănate după modă au soarta acesteia.

•
 Suferim mai mult cînd ne părăsesc viciile, decît atunci cînd noi le abandonăm.

•
 Nepotismul este oribil nu atît prin ceea ce promovează, cît prin ceea ce scoate brutal din competiție.

•
 Semnul distinctiv al nonvalorii este tendința ostentativă de a se impune.

•
 Balta împrășcă pe-o rază mai mare cînd ajunge nor.

•
 Originalitatea asimilează ceea ce pastîșa copiază.

•
 •Drumurile bătătorite sînt frecventate mai des de cei care țipă după originalitate.

•
 E preferabil să gîndești original și să te exprimi banal, decît invers.

•
 , Țara — ca o mamă bună — nu se înstrăinează niciodată de fiii săi, deși unii «ntre aceștia o reneagă.

•
 ' Numai omul al cărui nume ajunge să fie sinonim cu al patriei sale poate fi BOcotit cetățean al lumii.

De neamul tău **trebuie** să fii mîndru chiar și cînd el **nu** SP_{ndrește} cu tine

Dacă e nepotrivit să-ți **etalezi** meritele tale, **apoi pe cele** ale nor,
nu aștepți să ți le arate străinii.

In locul pedagogilor de specialitate sînt preferabili specialiștii pedagogi

Mai ușor răspund elevii la întrebările profesorilor, decît aceștia la înt^oha
școlarilor. "ebarile

Șeful bun se agită puțin, dar pune pe toți în mișcare, cel slab se agită m^{if}
dar se mișcă singur.

Deosebirea dintre profesorul care se repetă invariabil de la un an la altul •
elevul repetent constă în aceea că numai ultimul este conștient c-ar fi putut evita
situația.

Reputația unui profesor n-au statornicit-o niciodată inspectorii în măsura «n
care au făcut-o elevii.

Secretul personal ce ni-l încredințează șeful astăzi este polița dizgrației
noastre de mîine.

Surprizele mari ni le produce numai cunoscutul.

Pentru gîndire este mai prețioasă literatura care ridică probleme decît cea
care le și rezolvă.

Progresul unei generații este accelerat mai mult de îndoielile decît de certi-
tudinile sale.

Cînd bunicii aplaudă ceea ce fac nepoții, progresul se află în impas.

Puritanii se nasc în țara păcatului.

E preferabil ca lumea să se întrebe de ce n-ai primit o distincție, decît să se
mire pentru ce o ai.

Omul fiind măsura tuturor lucrurilor, prin continua schimbare a măsurii el
a molipsit lucrurile de relativism.

Ateismul fiind negarea dogmatismului religios, el nu poate fi asemenea
acestuia în intoleranță.

Revoluțiile sînt influențate în timpul desfășurării lor de rezistențele Intim-
pinate, iar după triumf de lipsa acestora.

•
pe baricade învingi numai dacă rezisti mai mult decît ele,

•
Toate **marile doctrine s-au impus pînă în momentul apariției** schismelor ; de
' cea lupta împotriva **schismaticilor e mai înverșunată decît** împotriva dușmanilor.

I Bogăția spirituală poate genera mai ușor bogății materiale, decît reușește cea
terială să declanșeze **valori** spirituale.

f

*

, **£ mai suspect un succes care nu trezește invidia decît** insuccesul care **nu** iscă
^pățimire.

' **pe valorile timpului nici un înotător nu se menține numai** pe creste.

•
Vizionarii se simt mai liberi în **închisoare** decît tiranii lor pe tron.

•
Profitorii unor momente istorice sînt dezavantajații momentelor următoare,
persecuțiilor **nu le este rezervată totdeauna această compensație.**

•
| **Sînt virtuți cărora le lipsește puțin viciu spre a fi** pe deplin prețuite și vicii
are asociate cu o virtute își **potențază** discreditul.

•
Unele adevăruri îmbătrnind se apropie de minciună, dar nici o minciună nu
& **apropiat de adevăr pe această cale.**

i

*

Puterea care nu se teme de ea însăși este cea mai șubredă.

PATIȚA SILVESTRU

ION GHICA

Pe Ion Ghica l-au ispitit și viața și talentul și ideile, dar el a făcut tot ce a putut să le contrazică. Rareori o personalitate atât de dilematică și-a construit un mai echilibrat. Aventura i-a suris foarte promițător la Constantinopol și n-ai să-și metea poate un serios avertisment) și să joace rol mare pentru Poartă și-a ocrotit starea familială, a văzut de interesele îndepărtate ale patriei și a pus ordine pământul Samosului și-n apele de prin prejur. Era probabil prea intelectual și de aceea nu îndrăznește să-și rupă rădăcinile care se împlântaseră și mai adine tocmai printr-o activitate revoluționară. Era desigur un cosmopolit, căci și-a satisfăcut conservatorismul prin numeroasele sale legături cu englezii și cu Anglia. În loc să se supună demonului literar, căruia nu i-a dat mai mult obol decât diletantul și amatorul, a tot ostenit pe tărîmurile pentru dînsul cam sterile ale științei și doctrinei sociale, încît verdeața operei lui beletristice se salvează atât de greu din stîncăria didactică și informativă, pe cînd opera sa doctrinară respiră doar în irezistibile popasuri estetice. Pașoptist între primii și cei mai de sus, a cărui adeziune ideologică Bălcescu a promovat-o aproape cu deznădejde, nimeni nu și-a trădat într-atît amicul, plămînd din gîndurile-i drepte și înflăcărute o dureroasă caricatură, ca Ion Ghica! cel care vrînd-nevrînd, mărturisit sau nemărturisit, a devenit adversarul lui Cuza* și Alecsandri, al lui Kogălniceanu și Bolliac. Biciuind cu aceeași asprime ca și Eminescu degenerarea politicianistă a pașoptismului, care a întunecat în ochii generației Junimii imaginea revoluției, Ghica i-a atacat filosofia prin reprezentantul el la catedră, Maiorescu, pentru a-și chivernisi apoi condeiul frumos în paginile *Convorbirilor literare*. Toate acestea se conturează exact, deși îndeajuns de laborios, din opera încredințată tiparului de către însuși autorul ei.

Dacă *Scrisorile* constituie o literatură extrem de risipită, în care nu totdeauna dezordinea e dătătoare de farmec, o literatură în sine fină dar superficială, scoțindu-și efectele din pitoresc și anecdotic pur, *Convorbirile economice*, luate ca un substrat formativ, îi dau, prin chiar ideea lor coerentă și destul de întinsă, orizontul cuprinzător al unei arhitecturi lăuntrice, parcă iar marocul istoric, mascarada socială, panorama balcanică ar fi prevăzute, ca loc pentru mister, cu bolțile gîndirii occidentale. Bineînțeles, însă, din același dublu joc, și aici, expunerea științifică, mortarul statistic pot fi lăsate la o parte de dragul priveliștilor sensibile (unele reluate sub o formă sau alta ulterior, în *Scrisori*), slujite de o pană pe cît de lacomă să împodobască foaia albă, pe atât de avidă și de capricioasă în propensiunea pedagogică. Nicăieri n-a fost evocat cu mijloace mai subtile, mai profund lirice, Bucureștiul de altădată, ca în această *icoană sonoră*, model de proză românească din secolul al 19-lea : „Cînd de pe Dealul Mitropoliei, într-o seară de denie, în liniștea melancolică a apusului de sunete pe toate tonurile, care se vărsau în aer din miile de clopote mari și mici ale orașului, note care alergau din toate turlele ca sa se confunde într-un huiet general și se suiau împreună la cer, lățindu-și neîncetat vibrațiile, aruneîndu-se în cadență ca niște talazuri împinse unele peste altele către malul nevăzut, atmosfera întreagă părea transformată într-un vîrtej de armie, și sufletul, cuprins de o senzație plină de pietate, se simțea atras către ruga mijlocul acelei vijelii de sunete, precum ochiul distinge într-o mare înfuriată pinze»

lor printre spumegatul alb al jocului valurilor, asemenea, urechea deosebea
 "focul huietului glasul plîngător al Sfîntului Gheorghe, repetînd în cadență
 " i nenorocitului Brîncoveanu, sunetul jalnic și mîndru al Antimului, bătaia
 falnică a Sfîntului Spiridon, îngînîndu-se cu Sărindarul și cu Curtea-Vechi
 BF : j (je serbare, al Colții, glasuri grave străbătute în toate părțile de timbrele
 si rte i argintii a o sută de clopote mai mici a bisericilor din mahalale". Urmînd
 Vorbi despre *împrumuturile statului*, acest autor o pornește *epic* la drum, cu
 »¹¹⁰ j *ponderea descriptivă, confortul prozastic cu care se deschide perspectiva
 t ^iă într-un solid roman realist : „Apa se retrăsese, noroiul se prefăcuse în praf,
 „^ra de amiazi ; lăsasem muncitorii să se odihnească, cînd auzii o trăsură intrînd
 „^,rtp • întorc capul, și văd o droșcă frumoasă trasă de patru cai negri bine
 „,°,tj duși de un surugiu cu poturi și tuzluci și cu panglici tricolore la pălărie.
 Pntea trăsării alergau doi dorobanți călări, cu carabinele în sus la oblînc, un alt
 obașă trepăda din toată puterea calului la scara dreaptă și un al patrulea, pe
 *' j ținea pușca în sus. Ajuși la ușa casei, un tînăr se dezlipi alene de pernele
 "urii, se coborî și după ce se întinse căscînd dete cîteva ordine dorobanților ce-l
 ^invărașea. Pe unul îl trimise să-i aducă pe primar, pe altul după perceptor, pe
 I mai ager îl însărcina să meargă din casă în casă, să vadă dacă la toate tărîncile
 înviat sămînța. Era un subprefect sub a cărui bună și demnă pază patruzeci de
 Îlme au fericirea a trăi !" Ironia la adresa subprefectului vine din partea boierului
 Sunat, preocupat de soarta țărănimii în mod global, ca entitate socială importantă
 ij viața statului : din puzderia de personaje pitorești a *Scrisorilor* lipsesc țărani
 «Li deosebire de Alecu Russo ori Alecsandri, Ghica nu s-a ocupat de folclor) ;
 S lumea rurală, pe autorul *Convorbirilor economice* îl interesa, ca tip, doar *pro-
 metarul* agricol, care se și înfățișează la începutul capitolului *Creditul*: „Un amic
 |meu cam cioban, cam plugar, care noaptea întreabă stelele cum se învîrtesc și
 axje merg și dimineața cercetează vînturile și norii ce au de gînd să facă peste
 f si peste săptămînă, om care nu este în stare să ne spuie ca reprezentantul
 Mathieu de la Drame zilele de ploaie, de soare, de frig și de cald ale anilor viitori,
 lar care poate ține piept cu amiralul Figeroi în a ne spune intențiile cerului de azi
 Aă mine ; om prost cum se zice, adică neînvățat în școală, care nici nu scrie,
 sîci nu citește, dar care în realitate știe mai multe decît mulți docti, fiindcă cugetă
 ij raționează. Simplu în obiceiurile lui, trăiește din spinarea oilor și din grăsimea
 pamîntului, poartă opinci, zeghie și căciulă de oaie. Om fără eresuri și fără pre-
 fețe, care nu crede nici în iele, nici în rusalii, lucrează marțile și joile după Paști",
 ihematic și „perfect" ca o idee searbădă, în contrast cu figurile zglobiu cromatice",
 je miniaturi levantine, care împart această lume feeric suburdană, între vrăjitoarea
 iupămîntenită : „Pînă acum vreo treizeci de ani tot se mai vedea în dreptul Podului
 Siriei, despre strada Apolodor de astăzi, bolta unei porți cu foișor deasupra, și
 sai la stînga niște mari dărâmături fără învelitoare, fără uși, fără ferestre, care
 atleau cărămidă cu cărămidă, acelea fusese palatul Budeștilor, într-acele ruine
 locua vestita Rădovancă, femeia groasă și chipeșă, care descînta de șerpi, de deochi,
 «ora sărăcica în lapte de cuc și argintul viu în untură de țînțari ; (...) Să fi turnat
 în cer cu găleata, să fi fost nămeți de zăpadă cît casa, seara, cum bătea meter-
 itaneaua vodă, la Rădovancă era bilci : căruțe, butci și cocoane îmbrobodite și
 . Meri tiptil; îndată ce înnopta, picior de ghindă întîlnea pe dama de tobă aidoma
) MI li se arătase în cărți, cu dragoste și cu drum de noapte ; cînd ieșea cloșca pe
 |«, aducea zmeul printre crăpăturile zidului. Puterea ei înceta îndată ce cînta
 • «osul. Cine a putut crede vreodată că Rădovancă să fi murit ? ! Nimeni n-a auzit
 jalind-o sau trăgîndu-i clopotele, nici un medic nu-și aduce aminte s-o fi citit,
 j sici un pantelimonesc din vremea aceea să-i fi săpat groapa ; atît numai se știe,
 'tela o vecină din mahala, că pe noapte întunecoasă ca fundul de căldare ar fi
 tot o pară de foc care a ieșit din singurul coș care rămăsese în picioare deasupra
 irămăturilor, că acea văpaie, după ce s-a încercat să se suie spre stele, a apucat-o
 *re apus și a căzut în depărtare" și neconceptibilul voevod fanariot: „După prînz
 âsturnat într-o caleașca poleită, trasă de patru cerbi cu coarneau de aur, ieșea la
 Preumblare înconjurată de cîhodari cu fuste albe și cu ișlice rotunde de samur în
 % de arnăuți și de soitarii cu căciuli lungi de postav pestriț, împodobite cu coade
 TMă trăsura domnească, se strîmbau la trecători și insultau femeile cu vorbe și cu
 Kturi nerușinate. Cu astfel de alai mergea de-și bea cafeaua și ciubucul lîngă
 tavuzul din frumosul chioșc de la Izvorul Tămăduirii, în sunetul surlor și tobelor,
 «meterhanelei și tumbelichiuirilor. Dimineața în zori de ziuă, călare pe tabla-bașa,
 * arăpesc pe care, după exemplul lui Caligula, îl îmbrăcuse caftan de clucer
 cu picioarele goale în iminei roșii, cu mînecele suflecate pînă la subțioară,

alerga în fuga mare pe ulițele Bucureștiului, strigînd cît putea • «TT (foc). Cînd cite un boier își lua inima-n dinți și îngrăznea să-i vorbea în cirile țării, să-i propuie vreo măsură pentru a-i mai alina durerile ou în bațjocuz-ă că dacă *ar fi voit Dumnezeu cu țara, nu-l trimetea pe d* Justificarea ontologică a acestei proze concentrate și picante fiind do *birilor economice*. Pentru Ion Ghica pîrghiile democrației sunt libe proprietatea, pe care le-a apărut fanatic și pe care le-a formulat drast ar fi crezut că prin cuvînt ele pot fi cu strășnicie menținute lată și carei limpezime pragmatică își arogă atributele bunului' simț- Cărc țioasă și rațională a intereselor generale a unei națiuni duce fără doa- adoptarea principiului liberului schimb (*libre echange*). Taxele vamalp ționismul sunt o piedică la dezvoltarea buneii stări și a fericirii națio scumpind prețurile obiectelor, împuținează numărul cumpărătorilor împuținează mulțumirile". împotriva lui Bălcescu, vorbește boierul a'cărui asupra pămînturilor a intrat în ordinea firii prin legalizare : „chiar de admite pentru un moment că originea proprietății de pămînt să"fi fost o de carte cei dinții proprietari sau că să se fi cumpărat cu bani rău dobinri ?• cîștigați prin fraudă, abuzuri, violențe, prevaricațiuni, concuziuni și confiscati cine poate fi în drept în secolul al XIX-lea să vie să puie mîna, după o țiuine de secol, pe o avere cumpărată pe bună-credință, cu baiii muncii cîștigați ?* El discută și pledează — vrînd să-și convingă auditoriul — a oameni care gîndesc binevoitor cu sinceritate : „Am fost pentru împrumietării țaranilor fiindcă claca era o cauză de dezarmonie și de luptă între clasele social române (...); mărturisesc însă că n-am cugetat niciodată ca să poată lua cineva cele mai mic lucru, cea mai mică valoare, fie chiar în numele patriei și al binelui general, fără dreaptă și deplină despăgubire". Cu acest prilej devine personaj căci prin grai capătă consistență reală schema de agricultor „sănătos", ideea de moșier legal din *Creditul*, ca și cum cuvintele ar fi huma, ca și cum lipit de ele Anteu si-ar transforma părelnica făptură mitologică în concretă piamadă umană : „Cine ar sădi duzi, pruni, peri, meri dacă nu i s-ar garanta dreptul de a se folosi de roadele acelor sădiri ?". în acest crispat ecou al *Georgicelor* se insinuează desigur elogiul muncii, dar mai cu seamă dramatica motivație a proprietății funciare, cel ce o întreprinde simțind de altminteri nevoia de a o legitima cu'mai mare'pregnanță politică, prin adaosul în demonstrație a democrației muncii : „Numai munca a dezrobot societatea de sub jugul feudalismului ; numai o societate de oameni muncitori poate fi o societate democratică, oricare ar fi numele ce ar putea forma guvernul ei ; precum o societate în care trîndăvia găsește mijloace de trai nu este în fapt decît o societate aristocratică, oricît s-ar intitula de democratică". Deoarece Bălcescu tuna și fulgera contra boierimii tocmai ca posesoare de pămînt, deci în numele mulțimii clăcașilor — acolo unde prietenul său își încărca dinamitar verbul de toată ura socială a istoriei, Ion Ghica se simțea îndemnat să-și mlădieze expresia cu ajutorul notelor imperative ale umanismului burghez : „O societate, ca să aibă vitalitate, trebuie să știe că dreptul trebuie să vie de la națiune, care ea este independentă de număr ; trebuie să știe că dreptatea este a tuturor. O societate care poate împila și năpăstui o clasă, fie cît de mică, cît de puțin numeroasă, nu este o societate civilizată", mergînd pînă la democrația *intelligenției*: „Astăzi nu mai există altă bază de distincțiune decît inteligența ; nu mai poate fi altă linie de demarcație între oameni decît cea însemnata de către educația morală și intelectuală a fiecăruia ; nu mai există și nu mai poate exista altă distincțiune decît aceea ce-și trage fiecare prin purtarea și prin folosul ce aduce în societate". Socotind că desfîințarea proprietății n-ar înfăptui egalitate, el optează pentru *egalitatea de sus*, la care se ajunge „prin înaintarea în arte, în știință, în industrie", ca-formă a progresului social prin progresul rațiunii, avînd între stimuli *ambiiia*: „Laurii lui Miltiad, care tulburau somnul lui Temistocle, au scăpat Atena. O națiune de oameni fără ambiție este o națiune moartă", ori chiar *moda* considerată nu numai „instrument de corupție", ci „și un mijloc puternic de moralizare", iar între condiții mecanizarea și pacea (Ghica laudă mașinile și hulește belicisml). Spre a-și promova mai eficient ideile, autorul *Convorbirilor economice* recurge, pe lîngă stilul sentențios abstract sau plastic („proprietatea a format societatea ca să o poată apăra , „fără bogăție nu poate fi răgaz și fără răgaz nu este cunoștință", „toate convingerile sunt' respectabile cînd sunt adînc împlîntate în spirit", „dacă lingușitorii regilor sunt un dar funest al mîniei cerești, cum se pot califica lingușitorii poporului ?", la organizarea colocvială a dezbaterii teoretice prin personaje fantoma caricaturi locutorii (precum în capitolul *Proprietatea* unde chipul^ exilatului ae Palermo apare schimonosit pînă la grotesc), prea puțin sesizante însă, mai terici

fiind izbucnirile polemice împotriva politicianismului și demagogiei, alimen-
 ^"fără îndoială și de antipatie personală, atunci când, în capitolul *Finanțele*,
 S* • niinisterul cu lingăii și adepții școlii sceptice" al lui Lascăr Catargiu. Grupul
 ^vi' al al „ideologilor din Cișmigiu", care au uitat pînă și pătimirile venusiale
 j, a fi gelos, Menelaos „se împacă cu o primărie", iar Cupidon „s-a făcut
 ^ dău mare, cîntă «frunză verde aurită» și aleargă după o caserie de județ"), e
 buchet de nominațiuni stropșite : „cîteva căzături, calemgii, zapcii, logofeți,
 & j...i și sameși halea și paia cu pensii, paraponisiți, parigorisiți și apelpisiți,
 tfjf: „panlii, madegii și otucpii cu cîțiva tineri gheșeftari și coțcari țin acolo
 iKită în permanență; judecă de dimineață pînă seara pe domni și împărați și
 F' jara j, cale. Conversațiile lor sunt exclusiv politice, consacrate numai patriei,
 "Siotil° patriotismului ; discuțiile literare, filosofice și artistice sunt cu totul
 "hibite". Nu se pot înțelege forma și vehemența satirică eminesciană, fără a lua
 f, j, faptul că, înaintea lui, Ion Chica scria *asa* : „ciocoiși care cred că se
 t iuca de-a boierii ; tineri îmbătrîniți fără timp, spirite slăbite prin trîndăvia
 'nepăsarea în care trăiesc incapabili de a se ridica la idei generale prin percepția
 f „j... Fără principii și fără credință, nu pot nici interpreta, nici clasa cele ce
 *netrec în jurul lor ; luați de vârtejul plăcerilor celor proaste, cuprinși de setea
 atinsă a petrecerilor și incapabili de a dezvolta activitatea prin care să-și poată
 focura mijloacele de a le satisface..." sau „Pentru partidul de la putere, ordinea
 Se imobilitatea, el nu vede pacea și liniștea decît în tăcerea morții; gloria ce
 ^biționează este aplauzele lingușitorilor și binecuvîntările ciocoilor; știința lui
 „vernamentală constă în violență și în stipendierea eroilor de cafeana, precum a
 Lelui Bomba sta în subsidiile date lazarionilor ; uită că violența n-a produs nici-
 îăată decît opresiune și mizerie și că, dacă acest sistem a putut uneori întări tirania,
 Rodată însă n-a putut forma o națiune". Dar punctul cel mai sensibil al polemicii
 I constituie, în *Corespondența onorabilului Bob Dowley*, mănunchiul de portrete
 j.5vite, închinat lui Lascăr Catargiu și miniștrilor săi P. Mavrogheni și Gh. Gr.
 țantăuczino, urmate de diatriba contra junimiștilor : „Pe lingă aceste iustrățiu
 *au adunat cîteva tineri care de la un timp încoace aveau mare succes la țară și la
 l îăȘi propagînd idei cu totul necunoscute românilor, cei mai mulți tineri de modă,
 toconăși poleiți, care printr-o argumentație amăgitoare prezentau acele idei sub o
 fermă plăcută și elegantă și dovedeau spiritelor slabe și puțin obicinuite a raționa
 ti omul ieste o ființă abominabilă, care nu se poate nici blama cînd face răul, nici
 Juda cînd face binele ; ca o ființă fără liber-arbitru, condamnată instinctelor cele
 ie, care, cînd persecută, calomniază sau omoară, nu este mai culpabil decît șarpele
 el veninat cînd mușcă sau decît tigrlu care sfîșie dobitoacele mai slabe decît dînsul
 «asă-i soarbă sîngele, care cînd face un bine nu are mai mult merit decît oaia care
 >e dă lîna și laptele ei sau decît albina de la care luăm miere și ceară ; că a
 încerca a face societățile omenești mai bune decît sunt, este a întrebuița un reme-
 iu mai rău decît răul ce există. Oameni îmbuibăți de o filosofie periculoasă, ale
 ârei precepte sunt descrise cu o amărăciune plină de melancolie și de vigoare de
 • învățatul Schopenhauer, profesor care a avut în Germania o înrăurire netăgădută
 i asupra caracterelor aplecate la pesimism ; sistemă care chiar de ar fi adevărată
 >ii punctul de vedere speculativ, nu este mai puțin periculoasă din punctul de
 vedere practic, filosofie care trebuie respinsă de un popor care aspiră să devie
 j și el ceva într-această lume".

Avînd prin sînge dreptul să urce pe tronul Principatelor, Ghica a fost nu o
 lată bînuit de către comitanții săi pașoptiști, că vrea să ajungă Domn, și este pro-
 iabilcă bănuiala lor era întemeiată. Poate că participarea lui importantă la de-
 tronarea lui Cuza și mai apoi amestecul în comploturile anti-carliste să-și aibă
 aplicația într-o decepție de acest ordin. Doctrina *Convorbirilor economice* ar as-
 adeastfel un profund sentiment de jignire a legitimelor aspirații sociale și
 istorice, subliniat în arhondologia subtilă, complicată și pe multiple planuri ale
 Neții diversificată, care, ca un foc de artificii continuu punctează parcă la nesfîrșit
 fiplca Scrisorilor către Vasile Alecsandri (scrisori către prietenul ce-și satisface
 j iute ambițiile, ca „rege al poeziei"). Căci *rangurile* cuvintelor (pitorescul aglomerat
 ' k turcisme, grecisme și rusisme numind funcții și demnități e și mai viu luminat,
 j țonurile-i sumbre, de reflexele ce aruncă asupra-le vocabulele „alese" latine:
 | *tidios, dispendios, proscipțiune, reprehensibil, facțiune, ingerință, atrabilar;
 j Winificativ fiind contrastul stilistic dintre o icoană epică balcanic pitorească, pre-
 țu „MM trăiesc oameni care-și pot aduce aminte de un biet grec, bondocei și pir-
 fcu, numai pielea și osul, care se *jurlandisea* pe ulițele Bucureștilor, în pas mă-
 J*t, oprind pe trecători în drum ca să le zică : „Stii tu mo, mosico, ca io sînto
 "lor de Imperato ; Vasilopulo, bre !" Și să te fi pus păcatul să-i conțești pretențiile,

că-ți găseai **beleaua**: se făcea Dunăre, de se aduna lumea, întindea cum ar fi dat cu pistolul; făcea din gură **Bum** și o rețea la fugă „, f, ' °a ștregari după el” și un text teoretic latin democratic: „Cauza este că *f• voiește mai mult pentru sine și așa cum crede el că i-ar veni mai bine la fără'a se preocupa dacă acțiunile sale nu ating și nu jignesc libertățile altora*? *o) u) nu este încă pătrunsă de adevăratul sens al acestei prerogative. De aici r ^ 1 * * * * * luptă pentru deosebitele moduri de a înțelege și de a voi și de a practica lib ° t * * * > o încilceală care nu se poate descurca de secolii, un adevărat antagonism d * * * * * autoritatea trage mijloace de a oprima împingînd pe unii contra altora si' în ri ^ u * * * * * magogii găsesc un mijloc de a se face populari, preconizînd libertăți străvaT care nu se pot realiza, dar care adesea uimesc spiritele slabe și inculte” ___ * * * * * < italianismul „stravagante”, tocmai la cel care l-a urît atîta pe Heliade! dă o ușoară notă de desuetudine, cum stă bine boierului, chiar cînd adoptă l'mh ° ^ * * * * * democrației) și **rangurile** situațiilor corespunzătoare (iată un fragment de **îral-^** un proustian gen de observație, plină de nuanțele rangurilor — tonalitatea sor i * punerea în evidență grafică a unui termen, ierarhia sacralului : „acesta îi zicea c ' ton puțin curtean, că este o **incongruitate** de a tot pune înainte legea sfîntă a C u _ o nului” ; iată filosofia rangurilor : „în lume sunt atîtea condițiuni cîți si oameni ° TM ” lanț de inegalități. Orișicare din noi, în oricare condițiune ne-am afla avem = alții deasupra și dedesubtul nostru ; și dacă rîvnim la mulți, sunt alții atîta Doitp și mai mulți, care rîvnesc la noi — o infinitate de stări și de situațiuni care w încruciează și se superpun. Chiar dacă am lua două condițiuni care ni se par foarte depărtate una de alta, găsim că, deși în unele privințe una este deasupra celeilalte în multe altele însă ea este mai pe jos” ; iată și ranguri intelectuale : „N-am apucat pe dascălii cei iluștri : pe Lambru Fotiade, pe Varlach, pe Comită, care purtau islje și ciacșiri, dar am cunoscut pe vestitul Kirkireu de soioasă memorie, care crescuse pe Banul Băleanu și l-a dădăcit pînă la moarte” ; iată și sursele privilegiilor aducătoare de ranguri : „în toate serile, dragomanul Arghiropol se întorcea de la Poartă aducînd numai făgăduieli, bacalîmuri și iavașuri. într-o seară, cînd ambasadorul extraordinar îl aștepta să-i vie cu ceva pozitiv, cu cheia Betleemului cel puțin în buzunar”, iar în replică morală : „La boier Buzoianu nu prea aveau trecere ciracfourile, și de multe ori postulanții recomandați își găseau beleaua cu dînsul”) alcătuiesc adevărul singular al acestei opere, indecisă ca și orice joc, în a fi pe de-a-ntregul ea însăși.

I. NEGOITESCU

JURNALUL LUI TITU MAIORESCU

CÎTEVA REFLEXII ȘI OBSERVAȚII ÎN LEGĂTURĂ CU NOUA EDIȚIE

Trebuie precizat că volumul conține nu numai jurnalul, ci și epistolarul lui «tu Maiorescu și că la a doua ediție e numai jurnalul; epistolarul, cel crezut ga vreme pierdut, apare pentru întâia dată. Subliniez de la început o inovație de ^ mai mare importanță : la sfîrșitul volumului se anexează și textele originale, pise de Maiorescu în limba germană, ale jurnalului și epistolarului, așa încît sricind se poate face o confruntare.

Am scris introducerea la această operă și am redactat o bună parte a notelor, gea ce însă nu mă poate împiedica să-mi exprim păreri și chiar rezerve cu privire jj această apariție atât de importantă pentru literatura și cultura noastră. Acceptînd îi colaborez la această ediție, mi-am format și eu cîteva idei cu privire la moda-fiățile după care ar trebui să se procedeze îndeosebi în legătură ou jurnalul, pentru ca prima ediție, îngrijită de I. Rădulescu-Pogoneanu, să fie depășită. (Pînă la un moment dat aveam motive să cred că am și un rol de directivare a ediției, jgj tîrziu însă mi s-a atras atenția că mă privește numai redactarea introducerii [a notelor.) Ideile pe care mi le-am format cu privire la modalitățile de editare MM rămas necunoscute editoarelor, apărînd însă volumul, cu regret a trebuit să oonstat că, în ce privește Jurnalul, față de ediția Pogoneanu, afară de hîrtia în-ndevăr excepțională, din punct de vedere al tehnicii de editare nu s-a schimbat imic. Nu trebuie să uităm că acest jurnal, ca în general jurnalele și edițiile de Krisori, nu poate forma o lectură simplă de delectare, el cuprinde *documente*, la are, după ce le-ai citit, revii neconținut, recitind un pasaj sau altul, după necesități. Smdent, o ediție bună, științifică trebuie să țină seama de acest fapt, pentru a-l ijuta pe cercetător. De exemplu, deschizînd cartea, el să poată constata cu ușurință te dată poartă însemnarea respectivă. În cazul nostru însă, ca și în cazul ediției Sldulescu-Pogoneanu, lucrul acesta întîmpină dificultăți. Deschizi volumul, de aemplu, la p. 22. La două aliniate Maiorescu indică datele : 30.1 și 31.1, dar nu Wică *anul*. Răsfoiești mult și bine înapoi pînă ajungi la p. 12 ca să constăți că este wba de anul 1856, marcat ca un început de capitol. Dar în multe cazuri Maiorescu «i indică nici luna, numai ziua (de ex. p. 36—37). Aceasta fiind situația în general, *r fi trebuit să se recurgă la colontitluri, adică, în susul paginii, să se indice anul \$ luna însemnărilor respective. În felul acesta textul ar fi apărut nealterat, așa 9im la lăsat Maiorescu, totuși volumul ar fi avut darul să orienteze imediat și flecis pe cititor.

Același lucru în ce privește indicația limbii în care au fost scrise însemnările, tei, ca și în prima ediție, aceste pasaje apar în traducere, însă, bineînțeles, citi-W trebuie să afle despre fiecare pasaj în ce limbă a fost inițial redactat. În pre-tată ediție se procedează și în privința aceasta exact cum procedase Rădulescu-țgoneanu : se face cîte o trimitere în josul paginii cu indicația : „de aici înainte «limba română». Cum însă volumul conține note foarte numeroase, indicațiile res-ÎSctive — mai ales că adesea apar la distanțe mari — se pierd în noianul celorlalte și iarăși trebuie să răsfoiești mult înainte și înapoi ca să dai de ele. După pă-a mea ar fi fost bine ca la fiecare pagină, *marginal*, să se menționeze limba

în care a fost scris originalul. În felul acesta cititorul, chiar și la o H întâmplătoare a volumului, putea să fie imediat orientat și în această direcție (h foarte greoi). Tot așa, pentru a ușura confruntarea, așa fi indicat la ce găsește originalul german. Cu aceste intervenții ediția ar fi câștigat foarte mult.

O problemă foarte importantă se pune în legătură cu raportul dintre și epistolar. După părerea mea este greșit că s-au editat ca grupări separate vreme ce apar în același volum, scrisorile ar fi trebuit încadrate în jurnal respective. *Indicația o dă Maiorescu însuși.* Nu o dată găsim în jurnal însem felul următor: „Scrisorile-mi sint ziar”. Adesea începe să noteze un oarecare, dar apoi, în graba condeiului, face trimitere la epistolar, unde se o relatare mai amplă. El însuși a intercalat în jurnal scrisori și telegrame în este semnificativ că și celebra sa scrisoare către Eminescu la Viena, din 10 febr 1884, acest monument de frumusețe literară și morală, a inserat-o în iurnal unde nu poate fi scoasă. Se poate constata cu claritate că Maiorescu vorbea în scrisori despre evenimente și persoane pe care nu putea să nu le amintească în jurnal și că în astfel de cazuri, pentru a nu mai pierde timp, în chiar cuntri jurnalului el face trimitere la epistolar. De aceea cred că n-ar fi fost de loc în triva intențiilor lui Maiorescu dacă scrisorile ar fi fost inserate în jurnal ceea ar fi făcut să avem în fața noastră o trecere în revistă mai organică și mai clăsa evoluției cronologice a vieții sale. De ce, când Maiorescu însuși, din cauza grabe trimite la epistolar, să fiu nevoit să răsfoiesc înainte cu migală ca să găsesc se soarea respectivă, în loc s-o găsesc chiar acolo în continuare?

La fel se pune problema și în legătură cu ceea ce a rămas de la Titii Mai iorescu sub titlul *Un fragment din tinerețea mea*. De fapt este vorba de un schimb de scrisori, 10 din partea lui T. Maiorescu și 2 primite de el de la Olga Coronini care îi ceruse să-și comunice convingerile filosofice și politice. Maiorescu, în însemnarea din 4 mai 1858 a jurnalului, trimite direct la aceste scrisori, care toate privesc epoca intrată în prezentul volum. Nu cunoaștem motivul pentru care Maiorescu le-a clasat separat, dar nu era oare logic să fie inserate între celelalte scrisori (mai ales că și acelea conțin multe mărturisiri de ordin filosofic), și o dată cu ele în jurnal? Din păcate în volumul de față ele nu figurează.

Toate cele indicate n-ar fi stîrbit întru nimic textul autentic al lui Maiorescu în schimb am fi avut o prezentare mai unitară, în conformitate strictă cu mersul cronologic. Dacă în general editorii nu au voie să altereze textele autentice, ei negreșit au voie, da au chiar obligația, mai ales cînd există incoerențe, să intervină cu o cît mai bună sistematizare a întregului pentru a oferi cititorului o imagine cît mai clară. Tocmai acesta este rolul lor.

Trebuie să arăt acum, după ce principiu m-am condus în privința notelor și comentariilor la care am lucrat. În nota asupra ediției se arată — la cererea mea — că I. Rădulescu-Pogoneanu, care a scos prima ediție a *Jurnalului*, a făcut note numeroase care, în foarte mare parte, își păstrează valabilitatea. Pe acestea, pentru noua ediție, le-am controlat și revizuit, păstrîndu-le în parte integral, iar în parte îndreptîndu-le și mai ales completîndu-le după necesitate, ceea ce am semnalat în paranteză cu inițialele numelor respective. Editura însă, într-un ton nu tocmai amabil, mi-a reproșat că „acest procedeu nu este uzitat în tehnica edițiilor, notele trebuind să fie în întregime contribuția originală, personală a noului editor...” Dat fiind că mi s-a vorbit de un uz consacrat și presupunînd că mulți cititori mi-ar putea face același reproș, mă simt obligat să reproduc răspunsul ce l-am dat editurii în această privință, ridicîndu-mă împotriva uzului menționat: „că la noi acest procedeu nu este uzitat, este sigur, de aici împăunarea unora cu munca altora, parafrazînd-o, dîndu-i o spoială nouă, dar în fond nespunînd nimic nou, în schimb înoasînd mai bine. Se uzitează însă în alte părți. Dacă un înaintaș, în legătură cu un eveniment sau orice împrejurare, a spus bine, în conformitate cu adevărul, ceea ce trebuie spus, de ce să nu preiau cele spuse de el, respectînd în felul acesta munca lui? Este o problemă elementară de cinste intelectuală. Bineînțeles că noul comentator trebuie să controleze și să corecteze sau să completeze, după trebuință, toate materialele, iar cînd este cazul, să dea informații noi. Acesta a fost procedeu meu”. Sînt convins că acesta este procedeu corect, că el este în spiritul lui Mai iorescu și că se impune mai ales în cazul de față. Nu vreau să-l ridic în slavă pe I. Rădulescu-Pogoneanu, care n-a fost o personalitate deosebită, trebuie arătat însă că a fost unul din intimii lui Titu Maiorescu, figurînd în testamentul acestuia ca unul din amicii literari care, în eventuala lipsă a fiicei sale, urmau să dispună ae manuscristele sale și căruia fiica, întoarsă în țară, i-a încredințat publicarea jurnalului. A fost deschizătorul de drum, a fost primul care a înfruntat greutatea descii-

" manuscriselor, traducînd pasajele scrise în limba germană și care, printr-o
 #a asiduă și foarte dificilă, a redactat note și comentarii numeroase și pre-
 " Am socotit drept o obligație elementară ca munca lui să fie prezentă în
 l'""ediții- *Dar*, bineînțeles, nici el n-a fost infailibil, nu o dată a trebuit să
 ""trîn cu îndreptări, completări și cu date noi. Subliniez însă că nu puteau cădea
 «cina...», indicațiile în ce privește transcrierea textelor, mențiunile referitoare
 ioabilitatea unor cuvinte sau fraze, sau cele privind intervenția ulterioară a lui
 ^rescu în text, cum și mențiunile privind limba în care au fost scrise pasajele
 ^ective și altele asemănătoare, lucruri pe care nu le puteau face decît editoarele
 au lucrat cu manuscrisele. Se poate totuși constata, așa cred, că contribuțiile
 t*? personale la jurnal sînt numeroase și că mai ales sînt numeroase la epistolar,
 apare acum pentru întîia dată și deci nu era cazul să preiau, în întregime
 ^parțial, notele altora. Nu pot apoi să nu menționez multe trimiteri de la
 *nal l' epistolar și de la epistolar la jurnal, ca să arăt cum se completează reci-
 fzT pe aceea nu mică mi-a fost mirarea cînd în scrisoarea amintită a editurii
 văzut gratificat în modul următor: „Dintre notele dvs., puține sînt elaborate
 I cîteva nume de profesori ai lui Maiorescu de la Theresianum și alte cîteva
 tonalități". Rog pe cititorii volumului să judece ce teme au aceste „cîteva” și
 ^te cîteva”.

^ Dar nu pot trece cu vederea o serie de neajunsuri tocmai în legătură cu
 notele. De exemplu la p. 350 nu văd cele propuse de mine, ci altele redactate de
 educatoarea Georgeta Rădulescu-Dulgheru. N-am nimic împotriva, cu o condiție:
 gifie corespunzătoare. >Nota 6, constînd din 9 rînduri, este consacrată fizicianului
 Ohm, P' "" Maiorescu îl amintește între profesorii din Berlin. Dar însăși G. R. D.
 jjjunoaște că Ohm n-a funcționat niciodată la Berlin și că a murit cu 4 ani înainte
 & venirea lui Maiorescu în Germania. Ce nevoie era să se consacre 9 rînduri
 acestui fizician, pe care Maiorescu nu l-a văzut, nu l-a auzit și care n-a putut avea
 nici o înfrîurire asupra lui? Nu era oare suficient să se spună într-un singur rînd
 ă tînărul Maiorescu greșește? în schimb ce ni se spune, în nota 2, despre Friedrich
 Adolf Trendelenburg, profesorul de filosofie, care va avea o influență importantă
 Hupra lui Maiorescu, din care acesta va lua un moto, adică o idee-călăuză, pentru
 disertația sa de doctorat, din lucrările căruia va cita și pe care mai tîrziu îl va
 consulta — venind anume pentru aceasta de la Paris la Berlin — în legătură cu
 J iaa pe care avea de gînd s-o prezinte la Sorbona? Iată ce se spune: „filosof
 german, cercetător al filosofiei platoniciene și aristotelice, platonician el însuși,
 adversar al lui Hegel”. Atît. însă, din păcate, trebuie să arăt, că Trendelenburg
 Bici pe departe n-a fost platonician, a fost aristotelician prin excelență — ceea ce
 este d mare diferență —, un gînditor care prin reactualizarea lui Aristotel a avut
 o influență deosebită asupra mișcării filosofice din secolul al XIX-lea în direcție
 realistă. în nota mea am mai amintit că a elaborat, pe baza lui Aristotel', o con-
 ceptie teleologică organică („organische Weltanschauung”) și că a fost un inițiator
 de seamă în domeniul filosofiei valorilor. Oare nu era mai important să aflăm
 lucrurile acestea, care *s-au răsfrînt asupra lui Maiorescu*, în locul multelor rînduri
 cu totul inutile consacrate fizicianului Ohm, inexistent la Berlin?

E demn de remarcat ce ni se spune în nota 4 de la aceeași pagină despre
 oarele istoric Leopold von Ranke, mîndria universității din Berlin, pe care Maiorescu
 B amintește. Iată: „istoric german, a introdus criterii moderne de cercetare în
 domeniul istoriei”. Atît. „Criterii moderne” — un mod de a nu spune nimic. Și
 doar se știe că Ranke, fost profesor al lui Kogălniceanu și al lui A. D. Xenopol,
 citat eu multă admirație de N. Iorga, reprezintă cea mai radicală cotitură în istorio-
 grafia modernă, îndrumînd-o pe căi noi. Ce „criterii moderne” a introdus el? în
 nota redactată de mine am arătat că reacționînd energic împotriva istoriografiei
 Bmantine, a preconizat, plecînd de la cercetarea riguroasă a documentelor, o „obiec-
 Bvitate severă” („strenge Sachlichkeit”), cu respectul strict al faptelor, din sînul
 căroră însă descifra ideile dominante ale epocilor respective. Ranke a fost o figură
 prea mare pe plan internațional ca să nu se arate măcar în cîteva cuvinte ce idei
 »reprezentat.

Cine confruntă prima ediție a jurnalului cu cea nouă, nu poate să nu constate
 to bună-tăire în ce privește părțile traduse din limba germană. într-adevăr, I. Rădu-
 Jscu-Pogoneanu nu o dată a uzat de expresii nepotrivite, ba chiar rebarbative, pe
 TMgă faptul că uneori a sărit rînduri și a comis erori de transcriere. Georgeta
 fiădulescu-Dulgheru are marele merit de a fi remediat unele din aceste lipsuri, de
 'fi îndreptat erori, de a fi cizelat stilul, așa încît acele texte maioresciene au
 jjiștigat în fluentă și exactitate, ajungînd mai apropiate de originalul german,
 "otuși, ceea ce se spune în nota asupra ediției, p. LIX, anume că am avea de a

face cu o *nouă* traducere a jurnalului, consider că este exagerat (Nu că primind manuscrisul textului tradus, la care trebuia să-mi redar? & putut constata că acesta era în întregime transcrierea traducerii lui T. 5? Pogoneanu, pe care apoi Georgeta Rădulescu-Dulgeru a făcut întrent u-roșu. Am putut constata că rîndurile sărite au fost puține, că îndrent~"i pai-te au fost mărunte și că în general intervențiile n-au fost tocmai a i-oase pentru ca traducerea lui I. Rădulescu-Pogoneanu să fie anulat" i ce l-am avut în mîină multe, foarte multe pasaje ale acestuia au rămas n K- lucru care, de altfel, se poate ușor constata comparînd cele două edit mult: *noua traducătoare a păstrat și greșeli ale primului traducător* A* parte nu o dată intervențiile ei n-au fost fericite, lucruri pe care le voi p Așa încît, repet, este exagerat să se vorbească despre o *nouă* traducere completă abstracție de munca plină de efort a lui I. Rădulescu-Pogoneanu CUM ea și-ar fi pierdut valabilitatea. De vreme ce traducătoarea s-a n vechea traduce este corect să se vorbească despre o traducere *revizuită și completată*. Aceasta nu scade cu nimic meritele traducătoarei fiind și confruntarea cu manuscrisul original a implicat o muncă deosebit de care nu poate să n-o recunoască orice om de bunăcredință. Bineînțeles rile acestea privesc numai jurnalul ; epistolarul a fost tradus în întregime de p-

Nu pot să nu semnalez, selectiv, o serie de greșeli de traducere care d i uneori vizează amănunte, nu-și au mai puțin importanța lor, fie în ce privește înt leșul exprimat, fie în privința stilizării. Amintesc înainte de toate că în într? t volum — deci și în epistolar — abundă expresia „chezaro-crăiesc”. Un barbari™ nemaipomenit. Este vorba de expresia germană „kaiserlicher und königlicher” saT „kaiserliche und königliche”. De exemplu : „Kaiserliche und königliche Theresiatii ehe Akademie”. „Kaiserlich” înseamnă *imperial* și „königlich” *regal*, deci imperial și regal. „Chezaro-crăiesc” este o expresie introdusă de latiniști, pe care Maiorescu i-a combătut cu atîta înverșunare, și este legată de împrejurările cînd Transilvania era sub suzeranitate austriacă. Dar limba noastră literară de *astăzi* nu cunoaște și nu admite această anomalie. Invit să se consulte *toate* dicționarele noastre. Textele germane ale lui Maiorescu au fost traduse în limba literară *actuală*, de ce se recurge atunci la acest termen perimat și rebarbativ, care n-a avut răspîndire decît în Transilvania pe vremea latiniștilor? în limba germană „kaiserlicher und königlicher”, în legătură cu împrejurările în care s-a format Titu Maiorescu, avea o nuanță de noblețe și distincție, dar ce distincție este în acest „chezaro-crăiesc” care n-are nimic cu adevărata limbă română și chiar ca sunet este iritant? în mod curent se vorbește în legătură cu trecutul istoric : „curte imperială” și „curte regală”. De ce nu se spune „curte chezariană” și „curte crăiască”? Fiindcă nu merge! Ce af fi spus Titu Maiorescu dacă i s-ar fi relatat că este invitat la „curtea crăiască”? Ar fi spus el oare vreodată că a urmat „Academia tereziană chezaro-crăiască”? Niciodată! Mai trebuie să adaog că termenul, după cum se știe, a căpătat cu timpul nuanțe pejorative, mai ales prin Octavian Goga, care nu înceta să-și persifleza adversarii politici ardeleni acuzîndu-i de mentalitate „chezaro-crăiască” și „morbus austriacus”. De altfel însăși traducătoarea se dezice : la p. 391, de exemplu, traduce: „Domnului A. Knochenhauer, prim-flautist la teatrul regal”. De ce n-a spus „teatrul crăiesc”? întreb : de ce nu merge expresia „imperial și regal”, cînd ea este în conformitate cu limba noastră literară? Că unii istorici întrebuițează, în legătură cu împrejurările din Transilvania, expresia „chezaro-crăiesc”, îi privește, aici însă este vorba de Titu Maiorescu, cel care a dus o luptă acerbă pentru purificarea limbii, pe care o dorea pe înțelesul *tuturor*. (Menționez că Rădulescu-Foso« neanu — intim al lui Maiorescu! — n-a întrebuițat acea expresie rebarbativă. Mai amintesc că am atras atenția asupra acelei absurdități, dar fără rezultat.)

Unul din cele mai importante pasaje din întregul jurnal al lui Maiorescu, în orice caz cel mai important cu privire la începuturile formației sale spirituale, este însemnarea din 31 decembrie 1857, în care se preconizează oarecum drumul pe care va avea să meargă (în noua ediție p. 74—76, la Rădulescu-Pogoneanu p. 84—87). Maiorescu subliniază importanța faptului de a se fi inițiat în domeniul filosofiei, dar mai ales în logică : „Sie brachte mich zum Trachten nach der besten Gedankenfassung, nach fehlerlosem, Kurzem, *wahrem* Ausdruck...” Rădulescu-Pogoneanu traduce foarte bine : „Ea m-a adus să năzuiesc spre cea mai bună formulare a cugetării, spre o exprimare fără greșeli, scurtă, *adevărată*...” G.R.-D. redă aproape la fel, doar cu o mică, dar importantă schimbare : ceea ce la Maiorescu, și în n -ducerea lui Pogoneanu, este nearticulat, dînsa redă articulat făcînd și o inversiune * alterînd prin aceasta complet adevăratul sens : „Ea m-a adus să năzuiesc spre mai bună formulare a cugetării, spre *adevărata* exprimare, fără greșeli, conc

*nrescu n-a spus „nach *dem* wahren Ausdruck", ci „nach wahren Ausdruck", a nu „P" adevărată exprimare", ci „spre o exprimare adevărată". Cred că se *te dif... » P" adevărată exprimare" are nuanță formală, exterioară, indintă P... adevărată" — mai ales că *adevărătă* este subliniat — *fațe clar* sensul că este vorba de o exprimare bazată pe adevăr, *exprimă adevărată* Diferența este enormă. Este prima dată când din spusele tânărului se des- @.L — ce-i drept încă vag — sensul autentic al drumului vieții sale : *lupta adevăr*. Din păcate traducătoarea n-a sesizat această nuanță atât de impor-

îj- p, care Rădulescu-Pogoneanu a sesizat-o perfect.
 * În aceeași însemnare găsim în noua traducere : „Apoi prof. dr. Zhishmann, re în privința pasiunii științifice, totdeauna egală cu sine însăși, netulburată de un capriciu..." Pasiunea, egală cu sine însăși? Nu merge de loc. (*Tot așa a *L, t și Rădulescu-Pogoneanu!*). Maioreescu a spus : „... des sich stets gleichbleiben, d'urch keine Laune getriebten wissenschaftlichen Eifers..." „Gleich bleiben" Ceanină a rămîne egai, dar și *la fel*; „stets gleich bleiben" înseamnă a rămîne Sreu la fel" adică a fi *constant*. Iată pentru ce mai potrivit și mai clar este : „în rivința pasiunii științifice, mereu constantă, netulburată de vreun capriciu..."

—Tot acolo găsim, vorbindu-se despre un prieten : „fire aspră, respingătoare „rivită din afară". ((Tot „privită din afară" a tradus și R.-P.). Dar firea poate fi *tiviți*? " îndoiesc. Maioreescu spune : „eine rauhe, äusserlich abstossende Natur". ? ggduiescu-Pogoneanu a uitat că „äusserlich" nu implică de loc și cuvîntul „a „ivi", că el înseamnă pur și simplu „extern", „aparent", „în aparență". *Noua tăiucătoare repetă aceeași greșală*, în timp ce acel fragment de frază sună foarte amplu și bine : „fire aspră, în aparență respingătoare".

În continuare Maioreescu spune despre un alt prieten că îl caracterizează „hie jnd da ein denkträges «Hängen am Hergebrachten»..." I. Rădulescu-Pogoneanu a tradus : „cînd și cînd un «atîrnător de tradiție» leneș la cugetare". Nu este prea frumos spus, dar este exact. Ce spune noua traducătoare? Iată : „cînd și cînd teoretician al «legării de tradiție»"... „Denkträge" înseamnă de fapt leneș la gîndire, la cugetare, cum foarte exact a spus R.-P. Noua traducătoare însă face dintr-un adolescent leneș la gîndire un *teoretician*! Oricum, e cam exagerat! De fapt Maioreescu vrea să spună că prietenul respectiv, din lene de gîndire, se lasă în voia tradiției. Nici vorbă de teoretizare! Fraza cred că ar fi mai bine formulată așa : cînd și cînd, din lene de gîndire, atașat de tradiție", dar în nici un caz *teoretician!*

În aceeași însemnare, la p. 76, găsim mărturisirea lui Maioreescu : „De cînd am devenit serios din punct de vedere științific, nu-mi mai reușește nici o rimă ; pe de o parte sînt bucuros că a încetat această joacă..." „Joacă" nu este exact. Maioreescu a spus „Tändeln", ceea ce înseamnă „tîndăleală", adică *pierdere de vreme*. joaca nu-i numaidecît de disprețuit, pe cînd pierderea de vreme da. R.-P. a spus mai bine : „ocupație neserioasă". Această precizare este importantă pentru a sublinia hotărîrea tânărului Maioreescu de a renunța mai scrie poezii — lucru pe care, ia ce-l privește, îl consideră pierdere de vreme — și pentru a evidenția maturizarea sa intelectuală îmbinată cu simțul autocritic, recunoscînd pur și simplu că nu are J talent

> La aceeași pagină găsim : „în schimb, o greșeală, care poate să se fi născut î din (ce-i drept, nu de invidiat) voința mea de a fi erudit, e năravul — s-o spun ' scurt: *de a minți*." (*Tot așa traduse și Rădulescu Pogoneanu* cu deosebirea că în | loc de nărav spusese obicei). Rezultă clar din această redactare că, după Maioreescu, *Wînța de a fi erudit* nu este de invidiat, este o greșeală detestabilă care îl ducea j Ja minciună — așa să fie oare? Voința de a fi erudit este oare o greșeală? Desigur că nu, și nici Maioreescu n-a spus aceasta. El spune „Gelehrt-sein-wollen". Cine este familiarizat cu subtilitățile limbii germane înțelege numaidecît că acel „Gelehrt-«in-wollen" implică sensul de „voința de a *părea* erudit" — aceasta într-adevăr este 8 greșeală și cu drept cuvînt o detestă tînărul Maioreescu calificînd-o ca ceva jŞedem, meschin". El și exemplifică spunînd între altele : „cînd vine cineva, vreau "ă găsească îngropat în cărți ; și alte asemenea copilării". După gîndul tînărului Westea sînt atitudini *minciinoase*, fiindcă vrea să *pară* ceea ce *nu este*. De altfel «wollen" nu înseamnă numai voință ca atare în mod brut, el poate semnifica o Intenționalitate în sens mai larg și anume *dorință*, ca și în românește. Mai observ * „gelehrt" înseamnă înainte de toate *învățat*, așa încît mai apropiat de sensul ^Primat de Maioreescu ar fi : „dorința mea de a părea învățat".

.. Iată cîte observații cu privire la o singură însemnare, cea din 31 decembrie <57. Trecem acum la altele.

. La data de 22 mai 1856, Maioreescu notează (p. 38) : „Azi fu «Umgang»"... Eu, " nota explicativă, am spus : „procesiune religioasă", traducere ce mi s-a schimbat

în „slujbă (sic!) religioasă”. Ei bine, „Umgang” niciodată n-a însemnat religioasă. „Umgehen” înseamnă a înconjura, a merge împrejur de d... reli-mergere jur împrejur, adică procesiune. Așa se numește la catolicii „8+ng” lonarea credincioșilor, după slujba religioasă, pentru a’ înconjura bis... înco-pentru a străbate orașul sau o parte din el. Termenul e legat înde... procesiune ce se face, cu un fast deosebit, cu prilejul sărbătorii... «2 a chnam”, oe are loc a doua joiie după rusalii. Dacă deschidem un calpnH... ei-putem. constata că ziua de 22 mai, notată de Maiorescu, a căzut tocmai... joiie după rusalii și că este marcată ca „Fronleichnamfast”. p.i. u *... Maiorescu, când a notat: „nu mă dusei; nu mă interesează prostii”?... ^”ărul această procesiune s-a gândit, care prin fastul ei exterior îi renusna A... ce mi-a corectat nota a greșit fundamental.

La p. 47 găsim însemnarea lui Maiorescu în legătură cu piesa sa n... fără nume, despre care notează: „Viei ist nichts daran”. Ni se dă urm... ducere: „mare scofală nu e de ea”. E pur și simplu respingător acest... grosolan cu sens de depreciere și ironie, care nu concordă de loc cu ce... Maiorescu în continuare: „căci e un lucru de ocazie, dar e destul SD’rif... I. Rădulescu-Pogoneanu a tradus cu mult mai bine: „mare lucru nu e dp ea < n” parte mea, ca exprimare mai apropiată, am propus: „nu-i ceva deosebit” rt... s-a schimbat. în orice caz „scofală” este inadmisibil.

La p. 73, nota de jos, „Weltpriester” este tradus cu „preot universal” T... menul nu are nimic cu universalitatea. „Weltpriester” — se mai numește și geistlicher — este ceea ce francezii numesc „pretre seculier” sau laïque” nri>i „preot lumesc” sau „laic”, „mirean”, denumire care la catolici se aplica DreetiW... care nu fac parte dintr-un ordin.

La p. 71 găsim următoarea expresie: „fiindcă de foarte multe ori armoniza cu el”. Dacă în limba germană spusa lui Maiorescu „weil ich mit ihm oft sehr harmoniere” merge perfect, fiind o expresie curentă, în românește este o imposi-bilitate. I. Rădulescu-Pogoneanu a tradus mai bine: „fiindcă foarte adesea sînt de aceeași părere cu el”. Dar și R.-P. a căzut într-o greșeală, pe care noua tradu-cătoare o repetă: nici unul n-a observat că acel sehr, adică „foarte”, nu se referă la oft, adică la „adesea”, ci la harmoniere. Traducerea corectă ar fi: „fiindcă adesea mă înțeleg foarte bine cu el”.

La p. 116, „Erdäpfelnudel” este redat cu „cartof-pai”. însă în text este vorba de niște „șuvițioare” de hîrtie de introdus în „Erdäpfelnudel”. Mi-ar plăcea să vid cine poate băga șuvițe de hîrtie în cartofi-pai! Nu, este vorba de un aluat, o cocă din cartofi, din care se formează bastonașe (așa zisele „bastonașe de cartofi”, în Ardeal se mai numesc și „nudele”), mîncare foarte răspîdită în țările germanice.

La p. 158 găsim următoarea frază tradusă dintr-o scrisoare a lui Maiorescu; „Studiu, Rechtenberg, studiu. Crede-mă, întreaga mea vorbire tinde ca toți cei din jurul meu să-și însușească seriozitatea la studiu, singura care exercită o înfrurire folositoare asupra umanității”. Maiorescu spune „mein ganzes Sprechen geht darawf aus”, deci „întreaga mea vorbire tinde” nu este tocmai exact, nu este în concordanță cu nuanța mai precisă a exprimării lui Maiorescu și nu merge nici „vorbire”. Mai potrivit este: „tot ce spun are drept scop ca cei din jurul meu...” Dar îndeosebi este fundamental greșită expresia „o înfrurire folositoare asupra umanității”. Această formulare vizează cu toată claritatea umanitatea în sens de „omenire”. Maiorescu, însă spune „auf die Humanitat”, termen care în limba germană denotă o mentalitate în sens de formație umanistă. Prin urmare avem de a face cu umanismul și jnu cu umanitatea. Este o noțiune care vizează educația omului pe linia demnității umane („edle Bildung”), ideal formulat de Herder, îmbrățișat de Goethe și Schiller, iar de atunci devenit o noțiune curentă cu acest înțeles, lucru pe care îl știe orice cunoscător al culturii germane. Mai trebuie să arăt că Maiorescu spune: „auf die Humanitat fordernd einwirkt”. Fordernd nu este suficient redat prin „folositor”. Fordern înseamnă a promova, a favoriza, a stimula, avînd deci un sens activ, animator, ceea ce trebuie să reiasă și din traducere. Pentru aceea cred că fragmentul respectiv ar trebui să sune: „O înfrurire ce stimulează formația umanistă”. întregul context arată clar („studiu, Rechtenberg, studiu” !) că este vizată nu „umanitatea”,

¹ Vezi Karl v. Littrow, *Kalender ftr alle Stände 1856*. Wien, Cari Gerold s Sohn.

² Vezi Wetzer unde Welte's *Kirchenlexikon*, voi. 3, ed. 2. Freiburg im Breisgau, 1884, r. 544.

„...rea prin studiu a individualității în sens umanist, implicînd și sensul de

^ w P'S- ^^^ găsim în legătură cu faptul că tatăl lui Maiorescu i-a citit o
 „ adresată sorei sale, în care un pasaj îl viza în sens negativ : „Cum își va
 ^"duit să-l citească, treaba lui..." Nu, tînărul Maiorescu nu s-a exprimat așa de
 fi *?/„t a făcut din aceasta o problemă de etică, de conștiință ; „Wie er sie hat
 ^ diirfen, mag er mit sich selbst abmachen..." Cred că mai apropiat de nuanța
 etică a textului original ar fi : „Cum și-a putut permite să-l citească, s-o
 "IOT> cu sine însuși". De fapt eu mai bucuros aș spune : „să răspundă în fața
 ^Viei sale conștiințe".

^ Trebuie să arăt că peste tot numele prietenului Kernbach, care își zicea și
 „ apare sub forma de Kornbach. Este o greșeală regretabilă, fiindcă de fapt
 Germană este *Kärnbach*, acel ă fiind un e deschis. Cred că este o descifrare
 *" tă la mijloc. Decisiv este ceea ce arată Maiorescu însuși : în însemnarea din
 S^j x656 (pagina 35 a noii ediții), vorbind despre Cornea, el a notat ulterior
 * rribach- Deci este clar cum se pronunța și cum înțelegea Maiorescu însuși. Gre-
 la provine din faptul că tînărul Maiorescu scria pe a și pe o neclar, semnele
 tînd fi luate, după împrejurări, ca a sau ca o. Ținînd însă seamă de faptul
 !s Maiorescu ^^^ și ^ dat indicația amintită, că este vorba de *Kernbach*, este clar
 A în germană el a înțeles *Kärnbach*, cum a transcris și I. Rădulescu-Pogoneanu, și
 f Kornbach, ceea ce înseamnă că în românește el ar fi trebuit transcris Kernbach.

(Editoarele, în nota asupra ediției, p. LXI, țin să arate că „germana pe care
 «folosește Titu Maiorescu atît în *Jurnal*, cît și în *Epistolarium*, este limba literară
mochdeutsch) vorbită în înalta societate din imperiul austriac (aproape toți colegii
 L de la Theresianum sînt nobili), o limbă elegantă, aleasă, îngrijită, care se
 vorbea pe atunci și în mediile cărturărești din Transilvania". Sigur că era limba
 ierară, pe care însă o vorbea nu numai „înalta societate din imperiul austriac",
 „ și cum aceasta ar fi avut o limbă specială mai „elegantă". (De altfel e demn de
 [marcat că Maiorescu remarcă nu o dată *trivialități* în vorbirea colegilor săi din
 înalta societate" și că în corespondența corecta greșeli de limbă comise de colegi
 în aceeași „societate".) De fapt Hochdeutsch era limba pe care o vorbeau toate
 păturile sociale trecute prin școală — limba curentă din școală, la care se adăoga
 în partea lui Maiorescu lucrul cel mai important : *citirea asiduă a clasicii* —
 aceștia i-au format cu adevărat limba și nu pretinsa „înalta societate", ceea ce nu
 spune nimic. Că aceeași limbă literară „se vorbea pe atunci și în mediile cărtur-
 rești din Transilvania" n-am de ce să contest, numai că Titu Maiorescu a învățat
 limba germană la Viena și nu în Transilvania ! Dar fiindcă ni se amintește de limba
 terară *Hochdeutsch*, mă gîndesc că Lucian Blaga, Alexandru Philippide și alți
 nari traducători din Goethe, Schiller, Lessing, Hdlderlin, Novalis, Heine, Rilke etc.,
 au comis o neglijență regretabilă uitînd să noteze că toți acești mari meșteri ai
 limbii germane scriau în limba literară *Hochdeutsch*. Și totuși ar fi greșit spunînd
 aceasta, după cum greșesc și editoarele în cazul lui Maiorescu, fiindcă știut este că
txhdeutsch are trei etape : *Althochdeutsch*, *Mittelhochdeutsch* și *Neuhochdeutsch*.
 I Evident, dacă vrem să fim exacti — și trebuie să fim în măsura posibilităților —
 ; aici nu poate fi vorba decît de *Neuhochdeutsch*. Dar nu era cazul să se mai spună
 i «est lucru, era doar atît de firesc ca Maiorescu să fi vorbit limba literară curentă.
 ; Mențiunea respectivă îți amintește, fără să vrei, de burghezul gentilom al lui
 ! Mere, care vorbea în proză fără să știe.

Cele arătate sînt numai o selecție din multele constatări făcute în faza son-
 dajelor mele — nu pot abuza de paginile *Vieții Românești*, atît de redusă în dimen-
 [itale ei. Cred, însă, că probele sînt suficiente spre a arăta că și actuala ediție
 j «cesită intervenții serioase. Nu trebuie să uităm că, după cum spun înseși edi-
 toareie, Maiorescu vorbea și scria o limbă germană „elegantă". Într-adevăr, cunos-
 Ofaii nu pot să nu fie surprinși de germana deosebit de frumoasă a tînărului
 Maiorescu. Dar atunci și *româna* în care sînt redate aceste texte trebuie să fie de
 felt nivel, să redea bine fluența frazei sale, *spiritul* gîndirii și simțirii sale. însă
 «expresii ca „chezaro-crăiesc", „scofală", „adevărata expresie" în loc de „o expresie
 stevărată", pasiunea științifică „totodată egală cu sine însăși", „firea privită din
 *fă", „armonizez cu el", „teoretician al legării de tradiție", „cartofi-pai" în care
 Jbagă șuvițe de hîrtie și multe altele, sîntem încă departe de spiritul lui Maiorescu
 »de nivelul germanei sale. (Nu pot să nu remarc că, după cum se spune în nota
 ®JPra ediției, „definitivarea tălmăcirii românești a beneficiat de contribuția com-
 itentă a lui Ion Roman".)

LIVIU RUSU

CERCETĂRI ASUPRA VIITORULUI ȘI CERCETĂRI ASUPRA DEZVOLTĂRII*)

I. INTRODUCERE

Încercînd astăzi, la mijlocul deceniului opt, o comparație cu situația economică și socială de acum zece ani, cînd mișcarea pentru studierea viitorului deabia se afirmase, vom descoperi cîteva diferențe foarte importante, grăitoare pentru schimbările care s-au produs în ultimii ani în cercetările prospective.

Astfel, privind în urmă, pentru *țările bogate și industrializate* din Vest — unde cercetările asupra viitorului și-au făcut inițial apariția sub această denumire — anii aceia au fost *ani de stabilitate*. Au existat desigur vîrfuri și căderi, războiul din Vietnam a trezit severe și adînci îndoieli în spiritul multor oameni, dar, în mare *creșterea economică* părea un fenomen de durată. Și lucrul acesta a avut o consecință importantă: lumea și-a pus întrebarea: cum va arăta o societate în care creșterea economică va continua necontenit?

Într-un anumit sens, cercetările asupra viitorului ar fi putut fi privite ca un efort de a răspunde la următoarea întrebare: ce e de făcut într-o societate a *abundenței, care dispune de mijloace materiale pentru satisfacerea nevoilor umane și în care există timp liber cu prisosință*. În toate acestea însă s-au inserat agasante dubii. Desigur, multă lume avea sentimentul de a întrezări capătul drumului dacă acest capăt de drum ar fi fost definit în termenii unei ocupări a populației, într-o proporție importantă, în *sectorul terțiar* al activității economice, în condițiile *automatizării sectoarelor primar și secundar, devenite înalt productive și apelînd fiecare la aproximativ 5% din forța de muncă*, cu un produs național brut pe cap de locuitor (și în acele zile PNB era considerat măsură a dezvoltării) atîngînd un ordin de mărime necunoscut pînă atunci în istoria umană. Îndoielile au fost probabil inspirate de sentimentul că *ne aflăm* deja departe pe acest drum, destul de departe pentru a mai crede că schimbările calitative ce vor veni vor conduce la un salt calitativ prin care lumea va intra într-o eră de fericire și autorealizare.

Astfel, într-o perspectivă mondială, cercetările asupra viitorului au devenit cercetări asupra problemei timpului liber al claselor înstărite — oferind țeluri noi acelor societăți care depășeau cu repeziciune etapa programelor de dezvoltare. Dar — și aici cea de a doua îndoială și-a făcut apariția — în afara lumii bogate din Vest mai exista o altă lume; dependența socială și politică de această lume s-a făcut simțită cu claritate în timpul războiului din Vietnam, sfîrșind cu căderea Saigomihji la 30 aprilie 1975, așa cum dependența economică și chiar militară de lumea a treia s-a făcut simțită în perioada crizei petrolului din 1973.

S-ar putea probabil spune că toate acestea au condus la o nouă fază în studiile asupra viitorului: *globalizarea* interesului pentru viitor a generat era *modelelor mondiale*. Desigur, lumea a treia a fost inclusă în modelele mondiale, deși nui pr-rn trăsăturile ei proprii, deci nu prin aspirațiile — materiale și nonmateriale plinite ale celor două miliarde de oameni din care cei mai mulți erau ^{TM}Metav. °° *autonomie*. Demersul dominant, așa cum reiese din rapoartele către Clubul

») Despre autorul acestui text, sociologul norvegian Johan Galtung, preș . jj^jeg derației Mondiale pentru Studierea Viitorului, a se vedea articolul *Structmue* Malița, publicat în nr. 1 din ian. 1975 al revistei noastre.

era pigmentat de percepțiile elitelor Lumii Întâia; un sentiment al crizei lipește aceste imagini. Prin urmare, un asemenea studiu era chemat să exprime - fundamenteze înțelegerea crizei; și în același timp să lanseze un demers care "numai să justifice *dirijarea lumii, în condițiile crizei*, din centrele vestice, dar l' i facă necesară.

Este binecunoscut felul în care acest lucru s-a realizat prin introducerea **abilelor ecologice**, într-o lume finită, a penuriei globale. Perioada despre care ^SDUS că produsese cu atât mai numeroase studii asupra viitorului cu cât situația ^respectiva țară era mai stabilă și mai puține lucruri se întâmplau în ea se &^ de acum studiile asupra viitorului urmau să fie întocmite pentru a avea încheiate unet în public pentru că furnizau **imagini ale crizei**, văzută însă ca o criză a inselor, în care **penurile locale** se analizează nu ca crize de structură ci ca ^nurii globale. Studiile asupra viitorului au devenit mai numeroase în condițiile ta care sistemul dominat de Vest a devenit mai expus la crize.

Perioada în care principala preocupare se centra în jurul activităților de . p liber și a conducerii societății de afluență se încheiease; venise timpul crizelor dai problemei administrării penuriei. Trecerea de la o perioadă la alta s-a făcut flrte repede, într-o manieră tipic vestică. Și faptul a produs și un efect specific atipra cercetărilor asupra viitorului: ele au devenit mult mai mult orientate către orezent decât către viitor. Dinamismul social, în loc să scadă, s-a accentuat, acțiunea ! început să pară multora mult mai relevantă și mai valabilă decât contemplarea <i experimentarea unui viitor abstract. Nicăieri lucrul acesta nu se vede mai clar tă în modificarea centrului de interes, pe care unul din „blocurile” gândirii viitorotoğice a operat-o în orientările sale: ne gândim la Hudson Institute care a trecut de la precupările pentru anul 2000 la preocupări — în jurul cărora se face de altfel a reclamă bogată — pentru tendințele relevante pentru activitatea de afaceri din alele noastre.

II. O PLEDOARIE PENTRU CERCETĂRILE ASUPRA VIITORULUI

Dar această tendință nu este una salutară. În modelele mondiale întocmite recent, tendința către o conducere globală, prin care periferia înfometată să fie condusă *din* centre vestice este mai mult decât clară. Dar ideea contemplării viitorilor de dorit sau a celor mai puțin dezirabili **pentru** centrele vestice este mai mult iau mai puțin absentă. Lucrul acesta se întâmplă într-un moment când cercetările asupra viitorului ar trebui să devină **mai** relevante ca oricând. Nevoia de alternative, de viziuni, de idei, nu numai ca joc științific și intelectual sau ca spectacol artistic dar mai ales ca o necesitate acută, e mai mare ca altădată, mai ales pentru l împiedica răspunsuri reacționare sau chiar fasciste la situația în care lumea se e astăzi.

Această situație e invocată adesea ca „limite ale creșterii”. Există un oarecare consens asupra faptului că producția are o limită, dar nu există nici un consens asupra cauzelor acestui lucru. Unii, așa cum arătam mai sus, consideră că e o problemă care ține de limitarea resurselor. Pentru alții, este o problemă care ține de limitarea **piețelor** și de limitarea resurselor nu pentru că ar fi impusă de res- Weții naturale ci pentru că periferia mondială reclamă dreptul la control asupra jropriilor sale resurse și folosește forțele sale de producție pentru propriile filepiețe. Cu alte cuvinte, pare să fie mai curînd o problemă a formării tonștiinței, mobilizării, confruntării și acțiunii pentru o **nouă ordine** economică internațională decât o problemă de **resticții dictate de natură**. Inutil să spunem că Jremisele de mai sus (ale restricțiilor naturale) par a fi mai ușor acceptate de Sntru de vreme ce sistemul poate fi analizat ca o „cutie neagră” fără a pune sub fevestigație caracteristicile de autoapărare ale structurii economice dominante.

Cu toate acestea, concluziile nu se deosebesc prea mult: creșterea economică W poate continua neconținut. Faptul conduce imediat către o nouă sarcină pentru lreectările asupra viitorului: în locul sarcinii proiectării activităților de timp fber pentru o elită mondială înstărită se instalează sarcina proiectării viitorilor R itru țările care deși pînă acum au oferit cantități mari și crescînde de producție terială, dintr-odată au descoperit că rata de creștere nu numai că ar putea să șadă ci să devină chiar negativă.

∴ • în consecință, o teză de bază este aceea că, cu cât se produc mai multe studii J^acest fel și cu cât este mai mare populația care participă la elaborarea lor, cu e mai mică probabilitatea unei reacțiuni fasciste în momentul în care „limitele terii” vor deveni mai vizibile. Imaginați-vă că manifestări mai importante ale

structurii interne a crizei în economia mondială vor tulbura lumea b
 numai sub forma unei penurii de comodități. Ce se va întâmpla cu „oștii” nu
 sănătate în unele din țările *cele mai bogate ale lumii* dacă toți „oștii” de
 infirmierele originari din țările în curs de dezvoltare ar pleca brusc acasă? ^
 complet nepregătită — în termenii unor alternative pentru viitor — „a t’ o ^
 ce este posibil pentru a reproduce stătu quo-ul, printr-o intervenție d ^
 indirectă în lumea a treia — care este privită ca *germenul rău al crizei* ^
 tr-un control intern strict prin care vor fi reprimite toate *grupările i.t.* ^
 tice sau care critică acest stătu quo. Un lucru poate fi deci spus _____ c ^
 că acest lucru trebuie spus : stătu quo-ul pur și simplu nu mai poate fi ^
 menținerea lui este imposibilă și din punct de vedere politic și din punct de ^
 moral (ceea ce nu este neglijabil în termenii valorii vestice acceptate) și dp ^
 tarea imaginilor alternative ale viitorului ar trebui să devină una din p. ^
 majore pentru țările noastre. ^

III. DEZVOLTAREA STUDIILOR ASUPRA DEZVOLTĂRII

În același timp studiile asupra dezvoltării au suferit o schimbare nrof A-
 Momentul anilor 1950 și 1960, când dezvoltarea se identifica cu creșterea econom
 iar creșterea economică cu prelucrarea și distribuția, inclusiv comerțul intenatio ?
 când dezvoltarea însemna mai mult sau mai puțin creșterea PNB (pe caori'
 locuitor) și comerț activ, a trecut. Acum este relativ evident că această concepț
 lizare a dezvoltării nu numai că a neglijat problema satisfacerii nevoilor de bază
 ale celor mai nevoiași, dar a exprimat interesele țărilor bogate pentru că a st
 mulat acele *tipuri de eforturi în țările în curs de dezvoltare* care erau *convh-*
mentare și prin urmare necesare pentru creșterea economiilor vestice bogate și
industrializate. Ideea „desființării decalajelor” formulată atunci este acum res-
 pînsă din ce în ce mai mult nu numai pentru că pare *imposibilă* (cu cît mai mult
 se încearcă desființarea decalajelor, cu atît mai mult țările bogate vor fi stimulate
 de chiar aceste eforturi și vor avansa, și în consecință decalajul se va lărge în
 continuare), ci și pentru că este *indezirabilă*: altfel ar trebui folosite *aceleași*
metode ca cele folosite azi de țările bogate, inclusiv *practicile imperialiste* ; în plus
 aceleași țări pierd astăzi cu repeziune caracterul lor de model și își expun lipsurile
 într-un proces la care fostul președinte Nixon a consimțit să contribuie atît de
 profund prin angajarea sa în naufragiul Watergate).

Prin urmare, dezvoltarea pare din ce în ce mai mult posibil a fi definită și
 definită în termeni umani — în termenii satisfacerii nevoilor umane de bază,
 materiale și nonmateriale. În același timp, cei care au afirmat că dezvoltarea este
 nu atît o problemă a *diferențelor* între țările bogate și cele sărace cît o problemă a
 relațiilor dintre ele au început să joace un rol principal în studiile asupra dezvoltării
 și le-au îndepărtat de preocupările pentru tradițiile și obiceiurile locale, de factorii
 culturali și climatici, pentru a le orienta în direcția modelelor globale. De data
 aceasta însă modelele globale nu mai sînt privite în termenii unei conduceri ci în
 termenii exploatării și imperialismului ; faptul arată că țările de la periferic ar ii
 cîștigat prin schimbarea profundă a parametrilor de structură, chiar optînd pentru
 o ieșire din sistem, cel puțin pentru o scurtă perioadă. Ca și modelele globale
 elaborate de centrele mondiale, aceste modele globale promet probabil și ele prea
 mult : cele dintîi exagerează măsura în care lumea poate fi condusă de la centru,
 cele din urmă exagerează măsura în care o structură exploatoare este răspunză-
 toare pentru toate dificultățile omenirii.

Lucrul cel mai important, în această ordine de idei, este convergența produsă
 între studiile asupra viitorului și studiile asupra dezvoltării.

In primul rînd, dacă înainte atît studiile asupra viitorului cît și cele asupra
 dezvoltării au avut tendința de a focaliza interesul numai asupra producției < &
obiecte, asupra distribuției lor în cadrul sistemului social și asupra transformam
 structurii sociale, acum preocuparea pare să se orienteze către ființa umana. Dezvol-
 tarea este definită tot mai mult ca o dezvoltare a ființelor omenеști; ar trebui dea
 ca studiile să formuleze mai multe idei specifice despre modul în care innței
 umane se dezvoltă dincolo de satisfacerea nevoilor materiale de bază. geruri
 au devenit interesante cînd listarea nevoilor lor depășește nivelul celor ^
 și devine evident că pe lîngă existența „buzunarelor sărace” in ^ țările bogate ț ^
 deschisă încă o problemă : aceea a măsurii în care oamenii în țările ^ S ^
 realmente dezvoltați, în ce măsură deci se bucură ei de lucruri imponderabile
 sînt sentimentul identității cu ei înșiși și cu ceilalți, creativitatea, înțelegerea

- vieții lor etc. Nu mai trebuie spus că o consecință importantă a refuzului de a lista nevoilor dincolo de nevoile materiale este tocmai evitarea elasi-
tărilor bogate printre „țările mai puțin dezvoltate” și prin aceasta menținerea
Montații vestice.

W. J. al doilea rind, ceea ce s-a spus poate fi de asemeni aplicat naturii. Și
... asupra viitorului și studiile asupra dezvoltării, dar poate cele dinții mai
întâi decât cele din urmă, acordă o atenție mult mai mare existenței naturale a
„lui în cadrul echilibrului în general și celui ecologic în speță”; studiile asupra
«rului se ocupă de aceste probleme mai mult decât studiile asupra dezvoltării
tu că interesul pentru dezvoltarea umană este atât de presant în țările în curs
de dezvoltare. Mai devreme sau mai târziu totuși, țările în curs de dezvoltare vor
să accepte că există restricții importante, care vin de la natură, impuse
de nivelurile lor de producție și consum, mai ales că vor încerca să se bazeze mai
pe practici economice de autosuficiență și reciclare economică, practici care
sunt posibilitatea expansiunii degradării mediului natural în alte colțuri
ale lumii.

In al treilea rind, cauzele unei convergențe interioare se găsesc în faptul că
două tipuri de studii sînt tot mai globale în preocupările lor. De unde cu
10 ani în urmă, studiile asupra viitorului se refereau numai la țările bogate,
studiiile asupra dezvoltării — numai la țările sărace, ambele tipuri par să reali-
zeze că viitorul fiecăruia este direct legat de contextul global și din această
cauză trebuie studiat în acest context. În definitiv, în contextul global cealaltă parte
a lumii reprezintă un „text” foarte important, chiar dacă condițiile dezvoltării
sunt diferite de cele ale unei părți a lumii se numără printre sursele dezvoltării imaginilor despre
viitor ale celorlalte.

In al patrulea rind, se manifestă o convergență chiar în organizarea celor
doi tipuri de studii. Cu zece ani în urmă, studiile asupra viitorului erau făcute
pentru și numai de către țările bogate, iar studiile asupra dezvoltării erau făcute
de țările sărace, dar elaborate tot de țările bogate; astăzi studiile asupra
viitorului par să se difuzeze mai ales în țările sărace iar studiile asupra dezvoltării
să se deschidă drum și în țările bogate, câteodată îmbrăcate în forma studiilor
despre dezvoltarea regională. Totodată studiile asupra viitorului pot fi găsite pro-
babil în țările mai bogate, și poate cu precădere în grupări deosebit de elitiste (deși
krul poate fi adevărat și pentru studiile asupra dezvoltării în aceste țări). Numai
câteva țări bogate vor admite că au o „problemă de dezvoltare”. În orice caz
se apropiem cu repeziune de sfîrșitul acelei perioade în istoria umanității cînd
problemele dezvoltării erau studiate numai de oamenii albi din Vest, în institute
atplasate în țările lor, iar oamenii din țările lumii a treia trebuiau doar să le
bucure. Nu pare probabil ca în viitorul previzibil dezvoltarea ulterioară a țărilor
astăzi bogate să devină un subiect de studii elaborate de oameni din țările lumii
a treia și prezentate spre învățare cîtorva studenți destul de norocoși în a fi obținut
te acordate de țările vechi din centrele existente astăzi, astfel încît să poată
funcționa în aceste centre ale dezvoltării. Totuși trebuie să ne așteptăm în acest do-
miniu la apariția unor aranjamente mai simetrice.

Tocmai aceste aranjamente simetrice sînt cele care ne interesează într-o
măsură tot mai mare aceste două puncte de vedere asupra studiilor despre dezvoltare
vor trebui acum să asimileze și să producă un demers mai puțin schizofrenic
în raport cu condiția umană. Pentru ca aceasta să se întîmple, țările sărace trebuie
să le studieze pe cele bogate: mari progrese pot avea loc dacă
studiiile din țările periferice vor începe să studieze, tot atît de sistematic ca și
cele bogate, problemele de viitor și dezvoltare ale țărilor din centru, cum sînt
pierderea identității, fragmentarea și segmentarea indivizilor, marginalizarea celor
săraci în aziluri și a celor foarte tineri în grădinițe etc. Astăzi oamenii în țările
periferice au acceptat imaginea de bază formulată de oamenii din țările bogate, și anume
Problemele globale sînt create în țările lor și nu în ale noastre. Pe scurt deci,
nevoile de institute dedicate viitorului și dezvoltării în toată lumea, alcătuite mai
tematic și legate mai strîns între ele, desesise către problemele ființei umane,
sînt o natură finită oriunde, cu prioritate acordată problemelor locale.

IV. DIALECTICA SUBDEZVOLTAT-SUPRADEZVOLTAT

1. . . .

1. „viziune simetrică asupra lumii este facilitată considerabil în momentul în
care este acceptată ideea că toate sau aproape toate țările sînt insuficient dezvoltate”

tate, tocmai pentru că nu reușesc să satisfacă nevoile umane. Diferența dintre cele două sunt subdezvoltate iar altele supradezvoltate. Aceste concepte pot fi diferite. Un demers posibil față de problemă ar fi că „subdezvoltate” este legată de lipsa satisfacerii nevoilor materiale (hrană, îmbrăcăminte și educație), iar supradezvoltarea este centrată de lipsa satisfacerii nevoilor nonmateriale, ideea principală fiind că nevoile materiale au fost acoperite dincolo de punctul optimal.

Un alt demers ar putea opera, ca punct de plecare, o distincție între și finalității, afirmând că finalitatea este satisfacerea atât materială cât și a ființei umane. Subdezvoltarea se instalează într-o țară sau în unele țări — unde mijloacele existente sînt insuficiente; supradezvoltarea apare acolo unde mijloacele existente sînt mai mult decît suficiente încît să depășească limita la care sînt productive (oamenii care mămîncă prea mult devin obezi și sînt supra expuși la informație devin în consecință apatici și preferă acest din urmă demers de vreme ce mînuiește nevoile materiale și materiale într-un mod mai simetric. Ca o consecință a acestui fapt, dezvoltarea este văzută ca o problemă mai generală, nu numai ca o problemă exclusivă a țării a treia. Perspectiva pe care ne-o oferă este că sîntem cu toții insuficient dezvoltate și amplasați diferit pe curba optimismului social, și că avem nevoie de celălalt.

Dar relația între subdezvoltare și supradezvoltare este nu atît una verbal-constituită prin legături semantice. Poate exista supradezvoltare într-un grup țări, generată de ciclurile *economice dominante* care au operat în ultimele secole. Existența petrolului ieftin pentru țările vestice industrializate nu numai a transferat, la un preț extrem de redus, resursele țărilor producătoare de petrol și a condus la o deformare sistematică a economiilor lor, dar a oferit țărilor bogate energii la un preț foarte mic. Faptul a generat un nivel de automatizare și mecanizare a societății care nu numai că nu a perfecționat ființele umane, dar a avut un impact sever asupra lor. Nu e vorba de a găsi vinovatul, de a spune că Arabia Saudită este responsabilă de supradezvoltarea Statelor Unite și viceversa; problema e cea a sensibilizării față de dialectica dintre cele două teme fundamentale ale sub și supradezvoltării. Din împrejurarea că studiile asupra dezvoltării se ocupă de subdezvoltare iar cele asupra viitorului de supradezvoltare (ceea ce, din întîmplare nu e o definiție rea) se poate deduce că ambele mînuiesc două fețe ale aceleiași monede ceea ce ar putea să stimuleze viitoarea lor cooperare, dacă nu chiar contopire.

Faptul este cu deosebire evident dacă luăm în considerare ceea ce astăzi pare a fi o soluție fundamentală la problemele subdezvoltării și supradezvoltării: folosirea pe scară mai largă a autosuficienței ca strategie. În fond ideea folosirii forțelor proprii, așa cum lucrul acesta este practicat astăzi în întreaga Chină în cele 70.000 comune populare, pare a fi generată și va veni dinspre periferia sistemului actual — din lumea a treia. Din punct de vedere economic, aceasta va lua tot mai mult forma amintită mai sus: folosirea resurselor naturale pentru propriile țeluri, mai mult orientată spre interior, mai puțin îndreptată spre comerțul cu lumea înțîia și lumea a doua. Faptul va afecta desigur profund lumea bogată și industrializată și va genera condiții în care lupta împotriva supradezvoltării va căpăta conținut, probabil și datorită împrejurării că va forța un nivel superior de auto-bizuire pe plan local, național sau regional ca o strategie comună pentru țările bogate și cele sărace, pentru că este mai ales o încercare de satisfacere a nevoilor nonmateriale în condițiile unui nivel rezonabil pentru satisfacerea nevoilor materiale. Principiul nu implică o autosuficiență totală, nu exclude unele forme de schimb și poate fi combinat cu ideile gemene ale stabilirii unui *minim social* ca *planșeu* pentru părțile cele mai sărace ale lumii și a unui *maxim social* ca *plafon* pentru partea bogată.

Toate acestea nu sînt altceva decît o altă formulare a problemei sub-supradezvoltare. Planșeul este nivelul sub care nimeni nu trebuie să coboare, plafonul este nivelul pe care nimeni nu trebuie să-l depășească — și nu numai pentru că a mîncea prea mult este pericolos pentru sănătatea individului, dar și pentru că este prea *impovărat* pentru resursele naturale, pentru că conduce la inegalități și in justiție între grupuri de oameni și pentru că, în condițiile actuale, va fi necesare resurse care vor trebui orientate spre hrănirea celor săraci și nu spre supraalimentarea celor bogați.

V. CONCLUZIE

Toate acestea ne conduc către punctul final : cercetările asupra viitorului ar
 • ,orientate în așa fel încît să se plaseze în centrul de greutate al studiului
 ,r alternative de viață în țările bogate, a unor stiluri mai puțin consu-
 de resurse deficitare, mai sensibile la nevoile nonmateriale ale noastre ale

"* Ideea este că studiile asupra viitorului nu vor trebui să devină în mod
 «ar ?i studii asupra dezvoltării sau viceversa. Diviziunea muncii care a operat
 B^t, de specializare, într-o oarecare măsură, a țărilor bogate în studii asupra
 * oltării nu mai este un defect de vreme ce ele se află în contact, de vreme ce iau
 ^onsiderare și contextul global și contextul natural și interrelația lor dialectic-
 î-este elucidată cu claritate. În asemenea condiții avem toate motivele să antici-
 ~2i „ viitor bogat și pentru studiile asupra viitorului și pentru studiile asupra
 Soltării, luate separat dar și combinat.

În fine, o ultimă remarcă : trebuie subliniat că sarcina noastră este să con-
 tribuim la imaginea lumilor viitoare, luînd ca punct de plecare ființele umane și
 Svoile lor, ceea ce ne va duce la concluzii despre felul în care sistemele și struc-
 Slrile trebuie schimbate și nu la considerații despre felul în care sistemul
 jLndonat sieși, va genera forme antiumane sau, în cel mai bun caz, nonumane,
 Sucind în final la un anume fel de catastrofă. Nu este sarcina noastră să con-
 Shuim la un exercițiu intelectual dintre cele mai simple și mai ieftine, acela al
 «ui pesimism fundamentat cu acuratețe ; sarcina noastră este de a adăuga condiției
 pane contemporane motive pentru optimism.

JOHAN GALTUNG

C r o n i c a l i t e r a r a

IOAN ALEXANDRU ÎN IMNELE ,' TRANSILVANIEI

Cu *Imnele Transilvaniei* „intrăm în zorii altui grai” al poeziei lui Ioan Alexandru, căci deși aparent poetul continuă tonul său din *Imnele bucuriei* ba chiar înteește focul care le alimenta, ceea ce face să se lărgească mult și aria peste care stăpînește prin iluminare, principiul după care noile poeme se agresa este totuși altul: „îngereala” despre care vorbea Eugen Barbu, un mod al extazei de a celebra candoarea, neprihănirea, dar mai presus de toate *lumina*, „iubita asta de lumină”, face loc unor ocazii lirice sensibil mai bogate în trimiteri la real. Într-un fel, e o întoarcere la poetul viziunilor primare din *Infernul discutabil*, atîta numai că degajarea suverană cu care pe atunci încă foarte tînărul poet' trata temele experienței sale de vietate crudă a satului, a dispărut cu totul. (Se pare chiar că autorul își reproșează de-a fi avut-o de vreme ce în *Imne*, selecția sa din 1975, a operat eliminări drastice, poeme antologice cu totul remarcabile au fost alungate, indiciu că smerenia și blîndețea — formînd dispoziția de azi a poetului — pot fi la fel de productive în acte de cruzime). Leșite dintr-o formulă sufletească mult schimbată, în care voința de program și programul și-au spus mai mult decît spontaneitatea cuvîntul, noile viziuni vin încărcate de tot ce aleantul de spiritualitate le-a putut adăuga. Poetul se preferă în postura de component al unei comunități interpretînd *spirituals*, embleme și „simboale” sînt risipite din belșug peste tot („Iertat îmi fie Doamne / Graiul parabolic și simboalele / Ce mă ocrotesc!”), dar tocmai excesul de emblematică poate fi un semn că spiritualitatea dobîndită mai conservă destule elemente ale unei superstiții. Pentru aceste -motive și pentru altele încă, s-ar putea ca progresul înregistrat cu noul volum să nu fie chiar cel așteptat: activarea conștiinței presupune și o mai vie conștiință estetică, înțelegerea mai subtilă a resorturilor artei, preocuparea de peste talent, derivînd dintr-o cultură a sensibilității, de a trezi cu delicatețe în cuvînt semnificațiile latente. Sub acest raport noul volum ni se pare insuficient, păcătuiind mai ales printr-un tezism apt să cîștige destui aderenți (iluminările poetului pot da sentimentul unei vieți spirituale plenare), nu însă și pentru cauza poeziei. Ea, poezia, trebuie să se mulțumească de a fi cîștigat niște bătălii de o însemnătate mai locală, cum ar fi amintita restabilire în drepturi a concretului, după o îndelungată dominație (*Vămile pustiei* și *Imnele bucuriei* stau mărturie) a speculației și înverșunării verbale. Nu că în *Imnele Transilvaniei* n-ar mai fi loc pentru deprinderea bine înrădăcinată a speculației, cu însoțitoarea ei credincioasă, obscuritatea. Prea multe și uneori prea lungi poeme incluse în volum trebuiau să conțină — măcar reminiscent — și varietatea aceasta, iar „simboalele”, uneori în alai, sînt departe de a reprezenta cel mai sigur obstacol în fața acestei specii de dicteu automat ce-și face de lucru cu „meditația”. Cum atestă aceste versuri dintr-un „imn” despre Neagoe Basarab: „...Alt nume nu-i sub soare și dincolo / De el și sub pămînt și dincolo de stele, din miezul / Pîinii, pînă-n miez de noapte, din zori și pîna în amurg — / Gurl, și din origini pînă la sfîrșit. / Arbor și piatră — / / Fluture și foc, sămînță și / Păianjen, busuioc și soartă. Poartă / Cu toți pecetea acestui / Jug ceresc devenit Patrie și masă. Acestei / Semînții de jar pătrunsă-n adînc în glodurile / Lumii, acestui înroșit piron vîrît între / Lumină și lumina. Secureat esw dublă cu / Două limbi de foc, una despicată și alta-mbăl- / Sămeaza, una în nas.»

În amurg / Și capul stă pe crucea de amiază. Nu-i altă funie / În un
 care spînzură pămîntul, cînd cald / Se rupe de sub noi în zori și brusc ne
 „rîrnine / Izbăvitor cuvîntul” ș.a.m.d. Pe de altă parte, ar fi nedrept să se
 ijlotească faptul că încă din **Imnele bucuriei** (sediul pentru nu puține poeme aride
 abstracte sau delirante, alternînd cu altele în care extazul cristalizează — sub
 vîrea ocrotitoare a lui Eminescu și, mai rar, al lui Arghezi — în forme din
 W) impurul s-a mistuit), o seamă de poeme prefigurează fie și numai fragmentar
 creerea spre o lume familiară poetului și o dată cu aceasta spre vocația con-
 irtului, P' " " " " fîgăduitoare în primele sale volume pe atît de mășter tratată de
 Svdwîfe **pustiei** încoace, probabil și sub presiunea unor mode acaparante. E drept,
 toarcerea se face pentru moment cu reticență, pudic, nimic nu anunță anvergura
 f ^gramului tradiționalist al poetului o dată cu care și prin care senzațiile vii
 singel' poeziei — reintră deplin în drepturi. Un poem se face mai mult în trea-
 și interogativ pomelnicul unor figuri ce vor fi evocate stăruitor în **Imnele Tran-
 -lftiei (Joanul Danii, Lelea Teodosia, Clopotarul, Ioan de lemn, Lelea Marie, Oarba,
 mie, Părinții, Imnul străbunilor etc.)**; „...Unde-i groparul cel bătrîn, // Nebunul
 !fa sa neturmă / De capre negre unde-o fi ? / Unde Ioan de lemn și Ionul Danii,
 Hnde e Lelea-Anică și Preotul bătrîn, / Unde-i Diacul, unde-i unchiul Gheorghe”...
Moarcerea poetului). În alte poeme, păstorii și truditarii gliei alcătuiesc mai de-
 Ljă biblica sare a vieții cu care în clasicismul german se colorează simpatetic
 cuetarea vespérală a poetului : „Cînd încetează cumpăna să tragă / Din adînc
 woarele, / Se-ntoarce lucrătorul către vatră, / Atunci rămîn pămînturile / Singure,
 jiale tînjesc'după un acoperiș / Altul decît cerescul boitei. / Grijile vin și omul
 jiovit / Coboară spre veghe către / Casă. Rămîn și drumurile / Singure deschie pe
 «jînt / Rotindu-și sclipătul ușor // Pe dealuri și pe văi” ; sau : „întoarce și tur-
 ale, se-mpart / Pe stunga staurului. Cele sterpe I Rămîn pe dinafară și cea ză-
 ajlitoare / Trece prin strimtul vad / Sub alt acoperiș. / Cînd ugerile pline se des-
 chid 'J)Și vijiiie ploiiș laptele bun / Și alb în oalele păstorului, / Atunci se-ncumetă
 lumina / Ta Luqeafăr hftînd în tremur / Pestțe lume. / Păstrp ce-
 Sse saluți din slavă / Păstorul pămîntean veghind” (**Imnele luceafăru-
 ll de seară**). Surprinzător, Coșbuc și Goga — patroni spirituali ai
 joetului în **Imnele Transilvaniei** — sînt evocați de comandată ih aceeași manieră
 general reflexivă, reținut-obiectivată (într-o caracterizare întâmplător nu foarte
 aactă și nici prea sugestivă : „Coșbuc cu fața de monah, creangă / De sat cu rădă-
 dni plăpînde trase / Pe malul unor ape și rodind la timp. / Și Goga i-a urmat cu
 jace și-n ceaslov / Lovindu-se de umbrele strămoșilor”), ca și, de altfel întregul
 iablou al Transilvaniei (**Transilvania**), în care adorația nu se face încă simțită,
 cel mult mulțumirea filosofică a regăsirii unor certitudini : „Peste păduri, sub
 păduri, în pădurile / Transilvaniei. Să ai norocul lor, / Norocul graiului natal, noro-
 cul / Unui loc, fierbinte cumpănă I Unde să poți veghea. / Acum pe deal oame-
 ai-ncep culesul / Viilor. în coșuri mari i-adună laolaltă / Și povestesc despre-ntîm-
 plări și zile / Și nopțile și ceasul viețuirii lor. / Rostesc curății acolo mari nimicuri
 /Ce sunt tîria, sare a vieții...” între timp „marile nimicuri” au devenit evenimen-
 tul central al **Imnelor Transilvaniei**, obiectul unui cult poetic, iar umilitatea întru
 turăție, smerirea din pruncie, cuvîința, arderea de sine, chemarea la iubire și
 raință — trăsăturile acestei umanități modeste pe care Ioan Alexandru o exaltă
 -s-au constituit în poruncile unei veritabile table a legii pentru poet.

Ce s-a petrecut pe distanța de la **Imnele bucuriei** la **Imnele Transilvaniei** ?
 fete Ioan Alexandru unul din acei poeți de atelier ce-și perfecționează neîncetat
 i tiparele sau pentru care invenția reprezintă mai cu seamă aplicarea la un domeniu
 nou a unor sugestii preexistente ? Răspunsul este și nu este liniștitor pentru poet, dar
 stăi ales pentru destinul creației sale. Poezia românească, tradiționalistă și mai
 Puțin tradiționalistă, cunoaște destule cazuri în care ceea ce numim evoluția unui
 P* este, cînd nu char simplă însumare sau concreștere după sistemul recifelor
 toraliere, cel mult un sistem de altoiri succesive de soiuri felurite pe același trunchi.
 O&tl de puține sînt situațiile în care se poate vorbi de adînci modificări lăun-
 Wce repercutate și în reașezarea poeziei, ceea ce implică nu doar o înnoire tema-
 sau de tehnică poetică ci apariția unui **alt relief**, a unui alt registru de valori
 Blocul celor vechi, dislocuite sau chiar prăbușite. **Prăbușite** e un fel de a spune.
 TM punctul de vedere spiritual-moral redresările sau dimpotrivă alterările sufle-
 ci, marile revelații în conștiință pot să înstrăineze pe omul din creator de vechiul
 •u eu pînă la abjurarea lui. Dar în măsura în care nu s-a neglijat o clipă că pro-
 J*le lăuntrice și adesea dramatismul unei deveniri sînt doar materie psihologică
 iwu poezie (oricît de dureroasă prin efecte pentru subiect) sau cel mult îndem-
 de a căuta în **altceva** temeiurile pentru un nou echilibru al creației, amintita

lepădare de sine, posibilă în planul atitudinilor practice, întâmpină și va fi mereu rezerva artistului conștient de scopul său, care are comun cu 'sne' de identitate, conservarea modelului. Visul de perfecționare morală not obiect de poezie, dar nu e însăși poezia. Anahoretul va suspecta totdeauna poetului frivolitatea, deșertăciunea și un „păgînism” funciar, conținut formula frumosului. îndatorirea poetului nu e de a îndepărta susceptibilitățile bănuiala anahoretului printr-o *purtare bună* ci, în cazul dat, de a face însuși procesul sufletesc al aspirației superioare, cu toate distorsiunile tismul său. Aceste lucruri se cunosc, dar confuzia se repetă cu fiecare tentată să așeze trăirea mai presus de tălmăcirea ei, cu consecințele aici pentru fapta literară: viziune elementară, nenuanțată, tirania ducând la uniformizare și monotonie, idealizarea... brută. Sînt și riscurile la expune nu o dată Ioan Alexandru, de a cărui bunăcredință greu te poți cărui biruință asupra trufiei pare o certitudine, ale cărui convingeri privind minența sacralizată a totalității (popor, patrie, istorie, tradiții de bine psihologie colectivă formatoare, eroi care o rezumă exemplar) asupra lui se arată neștergute. Pe temeiul acestei credințe de foc, tradiționalismul Ioan Alexandru se dovedește mai mult decît un stil, fiind, ca și expresionismul său de început, mai aproape de manifestarea unui mod de viață. Aceasta mult despre autenticitatea crezului său, fixat temeinic în esențe și nu pornind la expresie, uneori simplu decorativă, de cele mai multe ori derivată inautentic cum s-a întîmplat cu cei mai mulți sămănătoriști și cu unii tradiționaliști. *Da* poetul comunică prin intermediul unui stil, iar cînd personalitatea lui e foarte puternică el devine însuși întemeietor de stil, așa cum pe planul călăuzirii destinelor, unii devin întemeietori de țară sau deschizători de ev istoric. Dacă însă în ce privește poezia sa de început, Ion Alexandru cel de acum zece ani părase a-si fi găsit în expresionism modelul structurator pentru ceea ce era cu adevărat original și originar în elanul său crud, în schimb fervorile de azi îl găsesc pe poet sovăitor, oscilînd între tentația de a se instala în primul și nu totdeauna cel mai potrivit cuib întîlnit și chinuitor, nedecantata strădanie de a-și încropi singur așezarea. Pentru prima situație, cazul fericit e cînd cuibul se numește Tudor Argezi. Ca și pentru acesta, înălțarea la spiritualitate e o boală de creștere anevoioasă, contemplarea virtuților doare ca o lumină prea intensă, un aer convalescent însoțește primirea revelațiilor, poetul caută protecție în căldura intimă a virtuților inocenței și candoarei, se vindecă cu „lumina lină”, cu aloia de duh mijlocitoare. Argeziană e îndeosebi reacția vie a uimirii în fața spectacolului produs de vocația jertfei și a slavei la modeste fapte necuvîntătoare, dar și, prin opoziție, tristețea psaltică în fața probelor unui univers „desfințit”, ale miracolului și harului abolit. De la Argezi, Ioan Alexandru împrumută uneori chiar cadrul și gesticulația lirică, unele chipuri de adresare și modul cu totul aparte de a colora elegiacul, apropieri discernabile în mai mult de un singur poem. Iată acest sigiliu de neconfundat în *Dar*: „Ni s-a mai dat o vară pe pămînt / Strălucitoare sîntă și senină / Zilele-s numai ceruri și cuvînt / Și nopțile de aur pe colină // Fierbinte-i Duhul lumii și dezbrăcat în el / Precum un crin de taină și de nuntă / Lumina mă dezmiardă-n univers / Și mă-mbăiază toată și frămîntă // ... // Lumină de departe, lumină din înalt / Jur-împrejur lumină aurie / Într-un chibot îmbobocit mă simt / închis în taină vara pe vecie”. „E-un ceas înalt de vară luminat” — proclamă în altă parte un vers, iar altădată o strofă întregă pare desprinsă din *Psalmi*: „Prea sunt ușor de cînd m-ai zămislit / Cu ochii văd și graiul cuvîntează / AjunS-aro prea devreme în extaz / E cerul prea aproape de amiază”. Destul de frecvent, Octavian Goga furnizează și el poetului cîteva tonuri pentru „cantabilele” sale, înțelegînd prin acestea — în opoziție cu poemele ample de obicei în vers liber care sînt „imnele” propriuzise — compunerile în manieră tradițională (vai, prea tradițională!) de trei pînă la șase strofe cele mai multe: imnuri și laude, cîntere, elegii, dar mai ales portrete și tablouri de gen care alcătuiesc partea cea mai înunsa a volumului. Capitole ale unei etnografii înduioșate, multe poeme par scrise în continuarea, și parcă spre îmbogățirea operei lui Goga: „Feciorii stau cu toți în ei / Cu capul gol în sumănici de lînă / Din cînd în cînd duc mîneca la ocră / ?i scutură o lacrimă-n țărînă // ...O iau pe brațe patru-nlăcrimați *IO* pun » si bivoliu înjugă / Diacul spune versul mai cu foc / Și-n prunc la sm a sugă (*Litanie*). Ceea ce lipsește acestor poeme e o mai înaltă justificare semnificației uman-estetice (ea nu lipsea celui mai bun Goga), alta decît senitalismul nediferențiat de esență sămănătoristă, împingînd la versificație, care pare a fi fost singurul lor resort: „în zilele de vară *sub* un mar nepot în brațe și îi cîntă / Cîntări străvechi ce satul le-a uitat / Ulcioarele &

• „ascultă” (*Oarba*). Situația cea mai avantajoasă pentru asemenea compuneri «*Jiți și cam bătrâncioase e prelungirea realului în transcendent sau dimpotrivă, Jwrea acestuia printre făpturile de toată mîna proprii mitologiei rustice și natu- *L, poetului; situație și ea binecunoscută încă din *Belșug-ul* arghezian sau din *de peste veac* a lui Crainic, în genere din strădania tradiționaliștilor de 1”L cincizeci de ani de a spiritualiza realul „doxologizînd” sau „acatistînd” (cele jLă formații lexicale sînt ale lui Ioan Alexandru), ceea ce din punctul de vedere °? plogresului sensibilității și al progresului pur și simplu echivalează cel puțin J stagnarea. Tradiția poate fi apărată (aș zice că trebuie apărată) cu mijloace o Eja’m mai moderne și pe căi mai puțin bătute. Lucru, pare-se, anevoie de înfăp- atîta vreme cît prin chiar reprezentările sale socio-morfologice, agravate și j? indiferența masivă arătată în astfel de împrejurări purității emisiei, poetul nu depășește un anumit simplism: „Dar bun e laptele și sănătos / Și-i bine-n lume î mai este-o vacă / Și cît mai trece-un nor prin univers / Și cît e-un cuib de «ăre-ntr-o cracă // Și cîtă vreme pîinea-i tot din grîu / Și grîu-i tot sămînța care Sare / Și cîtă vreme pruncii noștri vin / Tot din măicuța noastră născătoare” *mairie*); sau: „Cît aș fi vrut cetate să te strîng / Sub aripile mele și să te «ort în slavă. / Din gura mea să suflu duh curat / în gura ta smintită și beteagă *ff.JI* Puteai a felurite mortăciuni / Cu care te spurcai nepricepută / în lung și-n lipe sfoară ți-ai întins / Izmenele mîhnite de ciufută / Ce să mă fac cu neasculta- jata / Nuiaua-i prea tîrzie pentru tine” etc. (*Tinguire*).

Din atîta cumsecădenie și cucernicie (vinovate altfel de nu puține păcate poe- gce, în primul rînd prozaismele, efectul unei insuficiente transfigurări) nu se poate ieși decît vizionar („Și-i Doamne vai, / De nu te-om povesti vizionar”— sună semnificativ un autoavertisment dintr-un mai vechi imn despre Ștefan cel Mare), și de fapt reușitele volumului, atîtea cîte sînt, se datoresc în cea mai mare măsură modului de a construi vizionar și fabulos, în deplin acord și cu materia specifică l acestui scris ce-și trage forța din concretul arhaic și țărănesc, din reprezentările aave de icoană și minee, acum strălucite și de Idee. Stau mărturie despre jceasta — fie și numai fragmentar — cîteva din întinsele „imne” istorice, cele mai izbutite fiind nu întîmplător tocmai cele despre mari eroi transilvani (Horia, Șincai, Avram Iancu, chiar Picu Pătruț) și străvechi voievozi descălecători sau întemeietori de țară (Bogdan, Alexandru cel Bun, Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare). Dimpotrivă pe măsură ce poetul se apropie de realități spirituale mai com- plexe, mijloacele sale se arată tot mai insuficiente, iar inadecvarea prin reducere, amplificare, falsificare se face simțită. Eminescu, Bălcescu — „firi vizionare” ei fecșisi — sînt abuziv „bisericiți”, iar vizionarismul poetului, nernaisprijinit pe teme- lia realului familiar, alunecă ușor în prolixitate și incoerență. Acolo însă unde veacurile iobăgești de caznă și revoltă, pînă la care răzbește totuși mîngîietor „vîntul răsăritean medieval”, aducînd cu sine zvoană de magnificență din Bizanțul Împăraților creștini, dar și miresmele smerite ale lavrei din muntele anahoretic sînt lăsate să vorbească, versul lui Ioan Alexandru se încarcă de elocvența unei vechimi au- tentice, decît care nu cunosc alta mai dăruită în afară poate de intuițiile eminesciene, totuși idilice, despre țărânia voievodală din evul Mușatinilor. Descripțiile poetice, care sînt totodată și definiții tari ca niște sîmburi închizînd în ei veșnicia Patriei, se țin lanț, o lume se dezvăluie în întreita ei ipostază: iconic-etnografică, recules-spirituală, fabulos-istorică. Sub aripa vizionarului de acum e loc chiar pentru primul Ion Alexandru, specializat în detaliul cumplit, autor de care intona- torul imnelor de slavă și extază se cam desprinsese. Dar pictura unui trecut de patimi și sărăcie atroce îl recheamă dîndu-i și un rol pe măsură. Imaginea iobăgiei multiseculare nu cred să fi fost de nimeni mai infernal fixată: „...Mocanii stau în i Cuiburi sub șepcile de oaie cu pruncii-n jurul lor / Necoptî și în cenușa vetrei fc noaptele de iarnă / Perele de pămînt cu-mpușcături se coc /.../ Ciuberele dogite-n poduri / Goale de floarea-soarclui și cînepă / Și in. Hamul atîrnă / Uns cu smoală & crucea ușii cît un mort străin. / Căpăstrul cu obloane pe lămpăș se uscă, mine / zori mocanii vor ieși ciopoare cu cai și prunci / Și cu securi să tragă trupul unui Jad pe sate / Acolo jos pentru un pumn de har, căci oalele de / Lut se-mput în Wl de cînd n-au smuls din sîni un strop / De lapte și n-au vărsat în glie zalele Șe jar. / Căpușile pe oi cît șoarecii de groase stau îm-/Plîntate și-au ajuns să mînce ij)Sielul chiag în / Burta maicii și oaia stă încremenită-n jug / Străine mîini o mulț ;# / Tund deodată și o mînîncă dintr-un dumatic” (*Imnul lui Horia Rex Dacice*). întemeietorii cer în schimb alt ton, iar stilul lui Ioan Alexandru se învrednicește atari ocazii să primească în cuprinsul său toată setea de cuviință și aspirația e liberă ființare obștească din graiul cronicarilor și al scripturilor. Sceneria

eminesciană în stil dulce moldovenesc alternează cu atitudini de fresc" țeană în evocarea domniei lui Alexandru cel Bun : „...Străjerii la Suceava vor domnesc / Pruncii-i vegheau în țărână cum se joacă, bălai / Bolovănind ce sună lin, cu clopotul la toacă, pe limba lui Neculce și Costin / Din gorunul cel veșnic / Ștefan zugravul a-nchipuit un zbor, de pasăre *in va-nflori. Căci trebuia / Moldova de turme și păduri, în drum spre grai / Moldoviță, așa cum roua-n drumul ei / Ceresc, rtainte de-a fi singe e-n bohi *De viță, și scînteie pe dealuri în amurg / Rupînd din soare și din adîncime / Ce nici un ochi nu le-a văzut, de cînd pe văi / I-atîta străvezime Păstorul? / întii, / Și Alexandru domn învlăstări-n această / Mănăstire, Ștefan apoi din ti se ridică / Cu-același dor după neprihănire. / Munții dădură piatra și codr- priori..." (*Imnul lui Alexandru cel Bun*). Mai aproape de viziunea populară a Ștefan cel Mare e asemenea unei nunți cu eternitatea, țara întreagă dovănind roman", și o natură fabuloasă participă la pogribania Voievodului -r' la un semn Moldova s-a aprins / Pe deal în ploaie viile se zvîntă / Păstorii-n mu cu turmele-mpletesc / Un bocet surd amirosind a nuntă / Colacii-n prapori de ert împărătesc / Cît roțile războinice străluce / Pe șase funii groase Moldova în ee nunchi / Pogoară chipul voievodului sub cruce. / Pe-afară-i Marți de lunie doso ritor / Holdele coapte-ncep să se ridice / Grîul e greu ca o ghiulea de foc I Și-mpușcă după ciocîrliei din spice". (*Ștefan cel Mare*). În sfîrșit, un Goga mai esen țial decît cel din duoasele „cantabile" evocate anterior (plîngeri .litanii, evocări rustice mult sentimentale) transpare din *Imnul lui Picu Pricopie Pătruț*, făcînd să învie nu numai umanitatea elementară aspru răzvrătită, sub imperiul durei necesi- tăți ci și o alta cu ochii în visare în timp ce se povestește „trecutul ce-o să. vie" gloria neamului resuscitată. Mag, sftenic, păstor sufletesc din rasa „apostolilor* rășinăreanului, dar cu o mai accentuată vocație misionară, Picu Pătruț'e o deplină întruchipare a spiritualității transilvane a activismului ei ; iar „turma" lui absor- bind cu nesaț Cuvîntul — o proiecție a dirzeniei luminate : „Chipul cu ochii iuți / Aprinși vizionar mlădiu și alb la-nfățișare / Cu testamentul de la Bălgrad în desagi și cu // Opinci de șarpe în picioare. Dă sara / Bună și cuviincios / la loc în fruntea mesei la făclie / Și-ncepe ceasul nostru cel mai drept / Căci povestim trecutul ce-o să vie. Graiul curat / își taie-ndată vad din om în om și față după / Față, le luminează un dor înlăcrimat, trimes // Ca dar la noi de dimineață / (...) Pînă la miezul nopții aloile / De leac ung pragul de deasupra în fiecare casă / Și pruncii-n leagăne sînt miluiți / Pe frunți, din bucuria / Slavei ce se lasă. Picu o / Picătura de aloi ce mîngîie țîșinile / Furtuni să nu mai scîrțiască-n unvers. / Cîntările de dor ce le trimit creștinii. Să treacă lin și lunecînd ușor ca umbra ce- rului pe-o // Patrie de gheață, precum un zumzet auriu de roi, scăpat / Din rai în zori de dimineață. Cîntă / Muierile torcînd fuiorul lor bătrîinii lacră-/Mează lîngă vatră, bărbații împrejurul / Pătruțului Păstor, deprind să-și frîngă inima / De piatră"...

Asemenea fragmente și altele ca ele (mai rar poeme întregi, pentru că poe- mul chiar cel „vizionar", mai trebuie să suporte la Ioan Alexandru tirania pleto- ricului și a întîmplătorului, poetul nu prea pare a ști să construiască riguros, să-și organizeze intențiile tridimensional, dimpotrivă se lasă în voia risipirii pe orizon- tală) autentifică oricum o altă imagine despre *Imnele Transilvaniei*, sensibil deo- sebită de aceea micilor poeme prizoniere în fel și chip formulelor și tiparelor consacrate, iar unele de-a binelea uzate. Experiența sau experiențele întreprinse da poet, cu toate erorile lor, mi se par totuși utile pentru creația sa și chiar pentru lirismul nostru în ansamblu. Căci dacă nu orice întoarcere de pe drumul abstractis- mului și sterilității se dovedește fericită, *inițiativa însăși a întoarcerii* trebuie salu- tată. Aș mai spune doar că decantarea în poezie nu înseamnă caligrafie, ci e un proces necesar, vital, fără de care vinul spiritual, atît de mult invocat de P^o5' nu-și poate împlini menirea. Dar parcă acest lucru Ioan Alexandru ar fi trebuit să-l știe cel dintîi.

CORNEL REGMAN

documentele vremii

v

m

BUSTUR! DE HOTAR

Dacă bătrîna aceea ploconindu-se cu sapa în *partica de popșoi* s-ar îndrepta de șale; dacă oierul acela trepied, rădăcină de Botoșani, înfășurat în colb și tălpuit cu glod, domn peste *bărbăcuții* caracul cu verigă întorlocată, s-ar semeți de pe proptea; dacă bătrînul cu glas siteav, paznic de sară la rachiul de sfeclă, ar ridica privirea către ușă, iar țincul *măruntel* alergînd de pe holmul cu *soreancă* s-ar întinde după bucata de mămăligă și după harbul murat, ochii lor te vor privi limpede: în ei s-au stins dorurile foamei; bunicii, abia întorși din flămînzie, sau întremat pînă-n a treia spiță.

* Cîmpia aceasta matlasată de afluenții Jijiei, dealurile vătămate de secetă sau răzuite de crivăț nu priesc decît botoșăneanului, care și-a adunat pe văi o sută de iazuri și încearcă să-și pieptăne ba Șiretul, ba Prutul peste ogoarele sale. Cîndva turcii, apoi leșii au plătit lui Ștefan cel Mare, lui Ștefan Tomșa îndrăzneala de a se abate încoace. Petru Rareș, Lăpușneanu, Ieremia Movilă țineau curți în Botoșani, și țîrgul, veritabilă roză a drumurilor, ajunge în secolul XIX al treilea oraș al țării. Iarmaroacele sale fascinează Europa, grîul își atrage medalie la Paris.

Apoi, ocolit de calea ferată principală, ținutul decade; în supușenia lor, țărani învață o nouă vitejie — aceea a foamei, curajul de a rezista neclintit, de a mîncea scoarță de copac, de a muri fără vaiete, de inaniție, și abia în răs-ultima clipă de a aprinde, la Flămînzii, aceluși 1907.

Astăzi județul Botoșani pompează în vinele țării belșug de cereale, ulei, zahăr de la Bucecea, nisip de la Miorcani, pește, perje, pere, nuci, cînepă, pielicele, pînleturi și confecții, sticlărie de Doroboi, ceramică de Mihăileni, și oameni, absolut venți ai liceului „Laurian”, oameni de Botoșani.

Acei oameni ai căror frați și surori rămîn aici, la cheremul curiozității vizitatorului, să se arate perechi la începutul lunii mai, de la biserica Uspenia pînă la întreprinderea „Electrocontact”, pe sub cerul scund, înnorat de frunzișul teilor, în care foile tinere de nuc instituie mica lor toamnă. Acei oameni ai căror părinți se Sărută pe gură profitînd de oricît de puțină prietenie sau rudenie și care își poartă în zgardă mieii prețioși, ca pe setteri.

Acei oameni ai căror strămoși, o dată îngropați, țin loc de bogății ale subso-lului, al căror chip țin loc de priveliște; de mare, de munte, de riuri, de păduri și l'aducte. Pe cîțiva' îi cunoaștem: Eminescu, Iorga, Enescu, Pompeiu, Antipa, tuchian, și acolo, în nord, bustul fiecăruia pare cioplit din piatră de hotar.

•

Abia se deslușește, înăbușit de timp, Iuga Vodă (Ologul) dăruindu-l pe Brae țu Strahotînul din sus de Movila Vulturului. La fel Duma, nepot, întărit prin uric domnesc pe ocina de pe meandrele Jijiei. Mai cu viață și mai de crezare vin pe șteahul dinspre Suceava oieri transilvani din Țara Bîrsei, de cea mai curată viță românească și același rit ortodox, oprindu-se în cele din urmă în locul de i s-a zis, »tr-aceea, Ungureni.

Sate mici, iluzorii, se înlocuiesc și persistă; din străjerii înfipti împotriva «tarilor parte cad în robie. Răzeșii se prefac în clăcași. Fostul Miclăușeni e mistuit

de ciură și incendiu, și dangățul disperat răbufnește în Plopii. Mari l
 părea clopotului în jurul căruia se îmbulzeau zeci de schelete. Pe rohatc !; "5"
 tiului duruie în șarabană robii țigani aduși de boierul Baltă, din care ne ,
 unii mai poartă numărul matricol și numele stăpînului scris pe cor» d h
 legat de gît. O lume de „birnici, oameni fără căpătii, bătrîni netrebniici sA
 încearcă să se salte. Profesor doctor Eugen Nicolau înființează aici, în 1927
 universitate populară din România.

Dar nu înțelepciunea lipsea moldovenilor, și nici hărnicia, dacă hăr
 cheamă încăpățînarea de a lua năgarei, pelinului, știrului, neghinei, tara car
 lor și a o da, pe arșiță, porumbului. Lipsea lemnul de foc și de construcție
 tufele de cacadîr și cătină nu-l puteau furniza; în locul lui ardeau tizicul și c o
 și chiar conacele se făceau din chirpici. Lipsea apa. Lipseau drumurile și
 ferată. Lipsea răgazul pentru țesut haine anume de sărbători. Lipseau sărbăto
 „Calfa” năimea lăutari pentru vreo „strînsură” cu „gioc” și scrînciob l, v
 hram; mortului i se punea toiagul de ceară alături și rudele bărbătești nu
 bărbiereau patruzeci și cinci de zile. Lipsea ceva-cineva care să înțeleagă și să
 în ajutor.

Atît se știe despre actuala comună Ungureni sprijinită pe cele unsprezece
 sate ale sale. Că oamenii s-au rostuit, recăpătîndu-și răsuflarea și încrederea e vest
 proaspătă.

Primarul Iurea Mihai. Șareta cu roți cauciucate, și galopul neuzit, fulgerător
 pe iarbă. Prisaca. Patru iazuri cu pește. Treisprezece mii de hectare suprafață
 arabilă. Grîul, atît cît să unduiască. Șopa-șopa cu Costaș Vasile, șef de fermă la
 C.A.P. Călugăreni. Miei metiscaracul de nici oaia nu-i linge, că-i strică, cu coadă
 strivită și lată. Clubul „Femina” pentru localnice care pălesc și roșesc ușor ca
 semafoarele, la trecerea unui pieton. Grădina. Grajdurile. La amiază, primarul cu
 ochi albaștri își prășește „partcica”. El știe ce meci e la televizor. De scor va
 întreba seara, la instruirea cu activul de partid.

•

Meseriile cu gîndul căroră liceele își obișnuiesc elevii, din inedite devin
 tradiționale: electrician constructor, sticlăru suflător, șlefuitor, gravor sticlăru
 strungar, operator chimist. Mina confecționării a trecut dezinvolt de la d'eschăcatu
 popșoiului în zilele-seri de iarnă, la întinsul aței, reglarea pasului, schimbarea
 suveicii și acelor. Dacă producția globală industrială a fost în 1975 de 16 ori mai
 mare decît în 1950, saltul calitativ se va produce în cincinalul 1976—1980, cînd ea
 va depăși de 2,5 ori producția agricolă.

Inginerul Nicolae Beldean de la întreprinderea de corpuri de iluminat Dorohoi
 alege un abajur *cracle*, în pereții căruia s-a îndesit, arborescentă, rețeaua crăpă-
 turilor de efect. Bomboniera *galeț*, mîncată două luni de acid sulfuric, e operă de
 artă. Prin decupajul șablonului, nisipul roade luciul unei cupe. Paharele acoperite
 cu luster „coniac” par pline.

*

De la pămîntul pe care umblă, moldoveanul nu se așteaptă la chilipir. Căci
 nu aurifer, ci cuarțos e nisipul pe care și-l trage de sub arătură. Ce eldorado însă,
 pentru sticla și cristalul românesc, acest petec de țară ochit pe malul Prutului!
 Ca un tentacul, șoseaua se apropie, pe după Darabani, pe după Horodiștea, și se
 lasă pe comoara de la Miorcani.

„Fiind galerie, i-am zis G. Apoi G1, G2. Apoi ne-am ramificat. Intrebați-mă,
 îmbie maistrul Boacă Dumitru. Ne aflăm în galeria LG2, adică în laterala galeriei
 doi. La minele de nisip avem un singur nivel.”

Bolțani de beton. De liniște, parcă treci prin vată. Abatajul e „cald”: armat
 cu stejar și brad pîrîie și se dezmoștește; de pe tavanul de gresie nisipul ne fîstăie.
 într-o laterală, în beznă^ îmbrățișezi botul unuia dintre cai: sus le-am văzut numele
 pe tăbliță, deasupra ieslelor. Dăm de locomotivă și ieșim, o dată cu cozonacii de
 nisip alb ornați cu „bile” de silex. în lumina din capăt, un miner cu lampa de
 carbid pare că intră, pare că iese și, înfundat pînă la briu în pămînt, dă sa se
 smulgă, clătîndu-se-clătînd. Caporalul de grăniceri e fericit: mă liberam, tova-
 rășe, și nu vedeam.

Așa se iese din muțenie, se șfichiuește timpul lenevit și se restituie mișcării
 materia: găsind bunăoară o clepsidră cu nisip ca cel de la Miorcani — și ra-
 turnînd-o.

TUDOR VASILIU

Iade. Placheta — demnă de admirat și pentru înfățișarea ei tipografică — îngrijită de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, cuprinde, pe lângă textul original, traduceri în limbile engleză (de poetul american W. D. Snodgrass), franceză (de D. I. Suchianu), germană (de A. Margul-Sperber), rusă (de H. Gurovoi) și, în sfârșit, în spaniolă (de Măria Teresa Leon și Rafael Alberti); traducerea în limba spaniolă a păruse și în volumul *Doișă y baladas populares rumanas*, editat la Buenos Aires în 1963. Mulțumită acestei traduceri putem citi în spaniolă legenda născută „a pie de los montes / boca del Eden”, legenda ce narează moartea păstorului, moarte ce se confundă cu nunta, în timpul căreia „un astro cajo” și „fueron los huespedes / del festin los pinos / popes las montanas / y entre los hayedos / cantores los pájaros / los astros antorchas”.

Aceeași baladă, împreună cu alte poezii semnificative ale literaturii populare, mai fusese publicată în 1955, într-o ediție bilingvă, *Antologia de la poesia popular rumana*, în traducerea lui L. L. Cortes, la Salamanca.

Dacă trecem de la poezia populară la cea „cultă”, primul nume al unui poet român tradus în spaniolă — și nici nu putea să fie altfel — este acela al lui Eminescu. Într-adevăr, în 1958, Măria Teresa Leon și Rafael Alberti au publicat, la Buenos Aires, un volum cuprinzând un număr de douăzeci și șapte de poezii din opera lui Eminescu. În 1971, la București, a apărut un volum în care, pe lângă textul original românesc, putem citi câteva poezii ale autorului *Lucefărului* în traduceri engleze, germane, franceze, ruse și într-o frumoasă traducere în limba lui Cervantes.

Nu avem intenția să facem aici — am depăși sarcina pe care ne-am propus-o — o listă, fie ea cât de succintă, a operelor autorilor români traduse în spaniolă în acești ultimi ani și nici nu se vom opri asupra studiilor pe care cercetătorii români — de la Iorga la Călinescu, de la Iordan la Vianu — le-au dedicat problemelor privitoare la limba și la literatura spaniolă. Salutăm cu vie satisfacție faptul că la această serie, nu prea numeroasă, de traduceri și de studii s-au adăugat două volume, ambele în ediții bilingve, datorite, amîndouă, unuia dintre cei mai buni cunoscători ai limbii și ai sufletului spaniol: Darie Novăceanu.

Este vorba de o antologie cu titlul *Poesia rumana contemporanea* apărută în 1972 la editorul Barral din Barcelona și de o bogată alegere din poezia lui Lucian Blaga, intitulată *In marea trecere* — *En el gran correr*, publicată în același an la București de Editura Minerva.

Primul volum cuprinde o boeate» gere din operele poezilor din Ze- stre, dela Arghezi la Barbu de?, o «- la Blaga, de la Stancu la Nichita ^c.c.11* pentru ca să cităm doar câteva „ ^i,

A doua lucrare a lui Nivlcean?*- * in sa o culegere antologică din bogab, !* du cție poetică a uneia dintre vrft ^o- mai semnificative ale culturii româ ^l ^l timpul nostru : Lucian Blaga Est» , T de un volum de peste două sute do ni"?^ cuprinzînd șaiszeci de poezii *allf*^* principalele volume ale lui Blaea TU- tiva lui Novăceanu este desigur < w £ lauda pentru ca reușește să pună n hi- , spaniol în contact cu o pari? X ^ nificativă a poeziei române de astăzi TS" buie să amintim aici că volumul de ca» ne ocupăm face parte dintr-o colecție Al texte poetice bilingve editate de Ediții» Minerva din București în scopul foarte lăudabil de a oferi nu numai cititorii* romani, dar și, mai ales, celor străini texte corecte din punct de vedere critic și tipografic. Seria a început în 1971 cînd A văzut lumina tiparului un volum cuprinzînd nouăzeci de poezii de Blaga în text bilingv — român și italian — traducerea în limba italiană fiind făcută de cel ce scrie aceste rînduri. Ediția s-a bucurat de un frumos succes din partea criticii și a publicului, ceea ce a determinat Editura Minerva să continue seria cu volumele cuprinzînd poezii de Octavian Goga (româna și maghiară), de Bacovia (română și rusă), de M. Eminescu (română și franceză; română și engleză). Mai sunt în curs de pregătire sau sub tipar alte două volume din poezia lui Bacovia; unul român-spaniol, datorit tot lui Novăceanu și un altul român-italian al subsemnatului.

Ținînd seama că subiectul acesta intră în domeniul specific al activității și eoni' petenței noastre, am citit cu multă atenție cele două volume ale lui Novăceanu și am găsit demnă de laudă osteneala lui de a traduce în limba spaniolă poezia, română din timpul nostru, deși convingerea noastră a fost întotdeauna — și a rămas așa și astăzi — că o traducere într-o limbă străină trebuie să fie făcută de cel ce a asimilat, ca să zicem așa, limba respectivă odată cu laptele matern și nu de cel ce și-a însușit-o după un studiu de ani sau chiar de decenii. Datoria noastră de critic nu se poate dispensa de a face, în același timp, câteva observații atît cu caracter general cît și cu caracter particular, observații care nu vor să fie cituși de puțin un' blam, sau un reproș.

Am subliniat în cele câteva pagini de prefață de la ediția noastră bilingva a poeziei lui Blaga cît de greu este, în general, să redai într-o limbă opera una poet concepută într-o altă limbă și, în par

opera lui Blaga. într-adevăr nu
 în cursul muncii noastre, am fost
 să recurgem la perifrize în scopul
 traducerea cât mai aderentă la
 ginalului, ceea ce a dăunat mu-
 i textului. Mai știm că fidelitatea
 aitatea esențială a oricărei tradu-
 și* . ^ . p. . . o realiza trebuie să ținem
 i, primul rînd de sens, apoi de
 **?ateă istorică. Mai știm de asemenea
 Solare limbă și-a elaborat de-a lungul
 ^Jelot' ' ' i ' ' ' S fond tradițional de for-
 de aceea traducătorul este obligat
 ;trăduiască să aleagă dintre formele
 * ^ ,ive ale limbii în care înțelege să
 făcă gîndirea unui poet, pe acelea care
 Captează mai bine la poetul însuși, în
 * d în care acesta ar fi scris în limba în
 Jiffvrem să-l traducem,
 țore a realiza acest lucru este necesar
 „traducătorul r, „... de pe lîngă talent
 2 poate chiar înaintea acestuia) o pătrun-
 K j . , conștiință critică ; cu alte cuvinte,
 STnecesar ca opțiunea pentru fiecare
 iySnt al echivalenței parțiale să fie rezul-
 ajul unei analize structurale a poetului
 h totalitatea lui, pe lîngă, firește, o vi-
 jBie globală a literaturii străine de care
 j8 apropiem.

Lucrul acesta nu-l găsim însă întotdea-
 ea în traducerea lui Novăceanu, cu toate
 y £yem în față un cunoscător profund al
 gabii și sufletului spaniol, care mai este,
 h limba sa, și un adevărat poet.

În puține ar fi observațiile ce ar tre-
 tai făcute din acest punct de vedere, dar
 ai ne vom mărgini numai la cele pe care
 ie considerăm esențiale.

Și începem chiar cu titlul antologiei
 Stagionev *En el gran correr* ar vrea să fie
 aducerea spaniolă a titlului unei poezii
 i lui Blaga, titlu care este totodată și
 Iul volumului de versuri în marea tre-
 m. Cu această expresie poetul înțelege
 tscerea din viață în moarte sau, mai
 , din viața terestră în cea eternă. De
 wea în ediția îngrijită de noi, luînd cu
 tprumut un emistih petrarchesc, am tra-
 titul prin Zl *dubbio passo*, încurajați

l In această alegere și de părerea unor
 llțri italieniști români. Novăceanu însă
 spune în fața a două soluții diferite ; în
 Biologia din Barcelona poezia în chesti-
 ue este intitulată *En el gran paso*, tra-
 fecere literală ce nu ia și nu adaogă
 staic textului original. în ediția din
 fccurești însă, soluția devine *En el gran*
 *rer, cu o evidentă alterare a sensului
 Wului original, întrucît poetul nu înțe-
 deloc să vorbească despre *correr*.

ceea ce privește unii termeni din
 WBiile alese, nu vedem de ce românescul
 • * din poezia *Pămîntul* a fost redat prin
 Jtoiolul *surcos*, echivalentul românescu-
 "» brazdă, în timp ce spaniola posedă cu-

vîntul *gleba* care, ca și corespondentul său
 italian, redă și sunetul, nu numai seman-
 tica, românescului *glie*, folosit de Blaga.
 Și mai departe: cuvîntul românesc *dor*
 are, dintre limbile romanice, echivalente
 numai în cele iberice ; *soledad* în spaniolă,
saudad în portugheză. Novăceanu nu folo-
 sește însă niciodată cuvîntul *soledad*, ci
 îi preferă cînd *ansia*, cînd *anoranza* (tit-
 lul volumului *La curțile dorului* este tra-
 dus prin *En el castillo de la anoranza*, în
 timp ce în poezia *Liniște*, termenul *dor*
 devine *ansia*.

Și seria ar putea conținaa.

Dar nu voim să terminăm înainte de a
 releva alte două inexactități din textul
 spaniol. Cea dintîi este următoarea : în
 poezia cu care începe antologia din textul
 bilingv publicat la București, cuvîntul ro-
 mînesc *vrajă* este redat prin spaniolul
echizo. Dar *echizo* însemnează, cel puțin
 în accepțiunea cea mai obișnuită a cuvîn-
 tului, tocmai contrariul celor ce înțelegea
 să spună poetul român. De ce să nu se fo-
 losească spaniolul *magia* sau *encanto* care
 redau perfect gîndirea lui Lucian Blaga ?

Iat-o și pe a doua ; în poezia *Mirabila*
sămîntă, poetul vorbește de *Eutopia*, *mîn-
 dra grădină*, adică un fel de Eden, de
 Paradis terestru. Ei bine, în traducerea
 spaniolă a lui Novăceanu *Eutopia* devine
Utopia, adică un loc ce nu se găsește ni-
 căeri, ce nu există, făcînd o evidentă con-
 fuzie a grecesului *eu* (=bine) cu *ou* (=nu).
 Aici ni se pare că „gafa" este cam mare.

Cu această ultimă subliniere terminăm
 observațiile noastre care nu vor să fie
 considerate ca un blam sau un reproș
 adus operei hispanistului român, față de
 care avem o mare stimă, ci vor să fie o
 contribuție foarte modestă la încercarea
 sa de a apropia pe cetitorul spaniol de
 versurile unui mare poet român care ne
 este deosebit de drag. Lucrarea lui Novă-
 ceanu este, fără îndoială, de o mare utili-
 tate atît pentru cultura spaniolă cît și
 pentru cea română, contribuînd astfel la
 cunoașterea mutuală dintre cele două po-
 poare, apropiate prin originea lor comună
 latină ; ea este încă o piatră pusă la edi-
 ficul păcii dintre popoarele lumii.

Prof . MARIANO BAFFI
 (Roma)

• CIVILIZAȚIA ELENISTICĂ. — După
 sinteza *Moira, mythos, drama*, în care
 poezia tragică ateniană este urmărită în
 perspectiva rezonanței sale în timp, Mihai
 Gramatopol a publicat în Editura enci-
 clopedică română o altă cuprinzătoare
 lucrare, *Civilizația elenistică*. Mărturie a
 cercetărilor tot mai numeroase și la noi,
 privind arta, cultura și civilizațiile ce-au

spuma presărau din aripi, / polen albas-
tru și zburdau ea mieii". Trecerea aceasta
de la întuneric la lumină nu e deloc ușoa-
ră pentru o sensibilitate în care, printre
alte elemente cumplite ale alcătuirii ei,
n-a lipsit, gorgonică, ura : „Din ce stăcut și
putrezit nămol / găsec cuvinte-n rugă să
se-nchege ? / Din ce cotloane-n mine, de
sobol, / lumina de-ntuneric se alege, / ea
să te chem cu gândul limpezit / ele pismă,
de otravă, de minie, / de ură pentru cei
ce n-au murit ? / Mai bate vînt, mai
bate și m-adiel". Filtrîndu-se, lumina
străbate în conștiință, cu acuitatea fie sen-
zorială a distingerii dintre plăcere și spai-
mă : „și proaspăt încă un fior ambiguu /
între plăcere mă-mpărtea și spaimă / cu-
treierîndu-mi trupul vulnerabil / și eu iu-
bindu-i fără cumpăt totuși / cutreierul
prin lutul meu friabil", fie morală, u
sondajului în funciara-i cruzime : „Eu nu
știam c-aveau la ei în loc / de ochi copiii
flori și că din iarbă, / schimbînd culori
sub pleoape, ca-ntr-un joc / și-i culegeau
rîzînd. Eu ca o oarbă / striveam sub
tălpi perechi după perechi, / mă răcoream
de lacrimi ca de rouă, / amestecînd cu
un dezmaț mai vechi, / de viață, altul, o
plăcere nouă, / cînd eram moartea-acolo
printre ei, / și nu știam, sau poate doar
o sumă / de silnicii eram, doar un erîm-
pei / de viață totuși, un adaus de brumă".
Iar conștiința, dramatică, realizează uni-
tatea subiectului contradictoriu : „o sevă
ce mă urcă și coboară / pe mine întîlnin-
du-mă cu mine / aceeași într-o luptă
temerară / mereu de-a lungu-aceleiași tul-
pine, / plăcerea istovînd și neajunsul, /
iubînd s-aud un dublu puls cum bate";
veche unitate a contradicțiilor, deci iot la
rădăcina ființei, realizată acum quasira-
țional, ca povară a sensibilității și invo-
cată de partea instinctului de conservare :
„Ce lungă povară de crini am purtat / pe
ochi, mai grea decît banul / pe pleoapa
de mort — și tijele verzi / ce verzi îmi
păstrau printre umbre mormanul / de zile
păzite ca miezul de fruct / cînd poartă-
nvelișul iubirii / și sucul lor dulce și greu
peste ani / se scurge pulsînd prin aorta-
amintirii", explicitată ca joc al unor ipos-
taze histrionice : „docilă înscenărilor mul-
tiple / din mine pentru mine iscodite /
cînd alta cu plăcere și migală / din alta
mă făceam pe nesimțite, / tot alte chipuri
înlesnind privirii, / oglinzii-n care lunc-
cam prin culpă / tot alte forme presehirn-
bînd în forme / cu miez și miezu-mpodo-
bind cu pulpă, / iubînd un joc făcut din
ipostaze / și zi de zi jucat fără măsură".
Din prăpastia infernală se poate înălța
prin urmare erosul căruia sortit îi este să
provoace și invoace speranța dăinuirii sale
între lumină : „nimeni să sugă veninul
din gusa răscoaptă / la soare de șerpi

cum își mîngie solzii cu limtu /
plaga pupilelor nimeni / cu net
nece piatra urlînd de lumină 'n
lucios de oase și sare, / să-nem-
lămiilor putrede-n iarbă, / nimeni
tee pînzele-nlinse-ele grași /
umbra viesparului nostru de simț /
pitate să moară și jocul /
smintit de polen să ni-l' curme' /
să-nlăture spuza de fruze fierb-
carnea-așteptînd ca miezul castan,
să ne-o coacă, / nimeni să baTă mafrî
deci. șirul de inimi / grele din creanr t
creanga-atirmnd rumenite și totuși /
meni să giteu verde speranța " o'atitli"
puternică lumină, în stare să autonomi
speranța ca metaforă a divinității • r
penele durerii-nfipite-n ei, /
dragostei și-a morții, / eu s'tiu că hermn*
mii sînt femeii, / sînt cele ce-au trecut în
rînd cu morții / iubînd prea mult Altmin
teri ce-nțeles / să dau acestor fulgi ce mi
se lasă / pe umeri nerostit de dulci 4
des / (ori poate-ncep și mie-aripi să-m
iasă), / acestor noaptea șoapte si-adieri /
ca de lumină, ca de rouă fluvii / ce ml
inundă-n gînd cu mngieri / si amintirea
vieții. Sînt heruvii". Iată cum, în versuri
ce evocă mîntuirea finală din al doilea
Faust, acolo prin dialectica păgînism-cre-
stinism, aici mitul lirismului Etei Boeriu
supus metamorfozelor ce-i dădeau profil
lul lăuntric al Meduzei, Hecatei, Medei
Agavei, Niobei sau Hecubei, deci tot atîtea
figuri ale plînsului și nopții peste care
domneau lacomul Hades și sîngrosul Dio-
nisos, adică moartea și dragostea în abso-
lunitatea lor unitar sumbră, se revelează
sub trăsăturile Persefonei, autentificate de
această poezie în care întunericul împă-
răției plutonice care o leagă poate fi, la
timpurile predestinate, biruit : „Deschid o
dîră de lumini / culorilor prin limpezimi,
un rîu de rouă prin văzduh / ca însumi
străveziul duh, / o boare, boarea mea de
cer / îmbată îngerii și-mi cer, / m-așteap-
tă mugurii-n păduri / să le-o preling și
lor în guri, / să risipesc de mina mea /
cîte-o culoare, cîte-o stea, / să stringă-n
brațe ca-ntr-un nimb / lumina-n care mă
preschimb / și din căldura care sînt / să
iasă iarbă din pămînt, / s-ating cu zîmbet
nitul, nou, / coconii-n puf și puî-n ou, /
să crească din sărutul meu / un crîng, un
roi, un stol și eu / să uit că buzele mă
dor / de lutul șters, să uit că mor, / să
fiu lumină, abur, fum, / să uit că m-am
ales din scrum, / să-ncep ce este nefăcut,
să fiu ce este neînceput".

I. NEGOIȚESCU

• O CARTE DESPRE SADOVEANU. -
Mai înainte de a fi o aplicație, cartea lui

nerale, „concluziile” irelevante trase periodic din atari seducătoare premise • „Sadoveanu este în primele opere un scriitor contradictoriu : furios și împăcat, ardent și nepăsător, idealist și sceptic. Un realist cu viziune romantică și un romantic la fel de precis în detalii ca un realist, un contemplativ pasionat și un milos fără milă.” Ceea ce, hotărât lucru, e prea puțin.

Mult mai interesantă este adâncirea ideii unui Sadoveanu iluminist în spiritul veacului al XVIII-lea, „un raționalist, deci, care se îndreaptă spre tiparul lucrurilor și reprimă instinctele prin gândire.” În felul acesta autorul *Crengii de aur* se desparte de sămănătorism și poporanism pe de o parte, iar pe de alta de ortodoxism, care e o formă de iraționalism. Aici își face loc una din cele mai frumoase „ipoteze” ale lucrării : Utopia Cărții. Aceasta s-ar opune materiei efemere a devenirii istorice (care narează devastarea paradisului inițial, crepusculul vârstei de aur) în virtutea principiului etern livresc. De asemenea ar fi o convertire a moralismului la filosofie, prin potențarea unui principiu de educație (mai bine spus de inițiere). În calitate de înțelept, de copist de adevăruri eterne, Sadoveanu își preschimbă și arta, vizualizînd-o, adaptînd-o deci condiției caligrafice, dictate de viziunea Cărții (de sugestie, evident, mallar-meană) : „Ulterior, teatrul face loc balletului și muzica, picturii : o artă a cuvîntului care ne apropie de scris. Metafora însăși e de aspect grafic”. Criticul savurează contradicțiile ce apar : negarea raționalismului prin senzualitate și a conceptului prin cuvînt, juslifierîndu-le pe planul complexității personalității scriitorului în vibrante rînduri fundamentale : „Evoluția lui Sadoveanu implică astfel de contraziceri continue, carc-i formează autenticitatea și unicitatea : un seriilor care redescoperă polemic, în plin secol XX, raționalismul moral al iluministilor ; un occidental care are ceva din beția Asiei ; un oriental care are simțul măsurii.”

De subliniat îndeosebi faptul că, în concepția exegetului, Cartea e Utopic, deci basm. În umbra mirololantă a acestuia se așează multe din observațiile asupra creației sadoveniene, țesiile din firele unei percepții fabuloase : „Fantasticul orieân basm implică pentru noi imaginația Lite răturii. însă cînd poveștile devin literatură, literatura, ea, devine poveste. Lectura noastră, care a transformat-o pe Șahrazada într-o eroină de carte, o transformat, cu aceeași mișcare, cartea în poveste. Acest sens al imaginarului este foarte vizibil în *Hanu Ancuței*”. Izgonită din preliminariile teoretice, „poetizarea” își ia revanșa, nu numai revelîndu-se în

„usta intuire a operei în discuți, pogormdu-se asupra instrumenta e investigata. Contradicția ma, care eseu lui Manolescu explicit (deși o conține) este tot din sfera „potecilor ce lui Borges ! Din Cartea sapientia torului (rezultat al operei sale izvorăște Cartea criticului, îndoiala, gini, într-un joc de oglinzi poezia denunțată în capitoul tinua a le regiza. Meritul de acestui studiu dens si ingenios că rezidă tocmai în libertatea imaginației critice de a prospecte gamza un teritoriu bogat ce, fiind ai turor, părea al nimănu. Sadovean dobîndit în fine o lucrare de Sg

GHEORGHE GRIGVBOI

• ÎN ÎMPĂRĂȚIA INCÎNTARH destul de greu să consideri global care e o culegere de articole ce-ti sunt în genere cunoscute, și mai greu încă e 2 desprinzi profilul autorului, al cărui num se afla totuși pentru prima oară cum ar zice Arghezi, pe acea carte. Urmărind cu delectare de vreo trei decenii scrisul lui N. Steinhardt, ne-am temut de dificultatea enormă de a răspunde unei sarcini prea ușoare, în legătură cu scriitorul care ne e totuși atât de familiar. Desigur că nici publicul mai larg nu ignoră eu totul numele autorului acestei cărți, între viață și cărți, atât de ezitant cînd a fost vorba să treacă la volum ; îndeosebi cititorii „Vieții românești” s-au obișnuit în ultimii ani să vadă sumarele în genere sever-gîndite ale revistei încheindu-se cu clinchetul de clopoței al unei note semnate de N. Steinhardt. Dar dacă interesau, intervențiile sale nu mai puțin trezeau îngrijorarea pentru eventualitatea reuniunii lor într-un volum. „Și iată că disparitatea subiectelor nu împiedică afirmarea unei unități a tonului și atitudinii, deosebite, ba chiar impune o pani alertă, degajată, de un farmec rar. Evident, N. Steinhardt nu vrea să fie un critic, asa cum pe drept cuvînt notează în prefață Mihael Gafița, fără a-i cobori nicicum în stima noastră. Sunt însă multe pagini de înțelegere a fenomenului literar în sine, intuiții artistice și critice formulări strălucite, depășind uneori cu mult nivelul criticilor de profesie, varietatea lecturilor deasemenea poate la» perplecsi mai ales pe tinerii critici, prizonieri ai monoglosiei, din care deatminteri Călinescu îi sfătuia de mult să încerce a ieși, tocmai pentru a înțelege mai bve valorile autohtone.

În acest raport se vor introduce alte raporturi ale seriei de concepte vii ale educației: **libertate-necesitate, individual-social** etc. Cu alte cuvinte, se polarizează relații importante: educație-existență, criza educației în raport cu sistemul dat, educație-conștiință individuală și colectivă, intelectualism și educație, valorile și educația. Nu trebuie să rezulte de aici că autorul ar vrea să situeze educația neapărat în centrul problemelor acute ale lumii de azi, dar desfășurându-i latențele, îi stabilește funcțiunile la nivelul existenței efective, și cititorul nu va avea decât să stabilească singur rolul educației azi.

Ar mai trebui semnalată o trăsătură a procesului educației așa cum reiese ea din această carte: instaurarea în interiorul procesului a relației **tradiție-inovație**; aici intervine de fapt tonul și cuvântul critic al autorului. Atitudinea se obiectivizează într-un foarte mare grad, așa încât nu există nici un fel de pericol al acceptării sau reprobării mecanice. Nici tradiția clasică și nici noul nu sînt receptate din vreun punct de vedere aprioric.

Condeii devine analitic și foarte atent la componentele clasice care pot reprezenta și astăzi elemente în sistemul educațional, precum și la cele ale noului care au sau nu un grad de eficiență. În fine, fiecare componentă se desface în trăsături ce se raportează la util, în ordine teoretică și rentabil, în ordine practică. De fapt ambele ordine sînt incluse unei structuri comune care este probabila educație a viitorului. Axa acestei structuri este secundată de un adevăr dintotdeauna și de mine care se numește a „învăța să înveți”. Este aici ceva mai mult decât un proces didactic, este un fel de luptă a individului și respectiv a unei societăți întregi cu timpul, este instaurarea ideii de gândire sistematică, sau relaționată, sau structurată și care aparține sferei *gîndirii dialectice*. Drept pentru care se nasc multiplele întrebări, întrebările dificultăților: „există o criză a educației?” (vezi atitudinile nihiliste și practicile lor sau componentele „sclerozate” ale învățămîntului și deci necesara combativitate față de nou și vechi, deopotrivă în laturile lor reprobabile), „ce va însemna și ce va fi educația în lumea contemporană și în cea de mine?” (deci reformularea conceptelor în descendența teoriilor marxiste ale educației și chiar accentele unui John Dewey: educația ca necesitate a istoriei umane, considerarea pedagogiei ca filosofie aplicată).

În acest sens, putem spune despre această lucrare că abordînd problema educației **pe** două principii fundamentale: a. includerea sincroniei în diacronie și b. includerea sistemului informativ în sis-

temul formativ, obține întregul sistem educațional în toate elementele fundamentale: individual și colectiv și **colectivitate/istorie** Cei doi sînt de fapt un studiu de **omului total**.

IOANA CRBȚULESCU

• SIMPLU ȘI SCHEMATIC
Bratoloveanu reconstituie scrumii
manul **Pelagră** (Cartea Româna ?
imaginea **unui sat** mehedințean **bintuf**
bob „mizerie Lipsit de invenția”
mijloace uzuale și într-un **regim patesc**
cunoscut el reia tema **învațării**
arivist din perioada interbelică
Tănase Scatiu), **pe** fundalul **fidu** U
rammii asuprite. Ecourile din Liviu Bă
breanu, Duiliu Zamfirescu, Agîrbicea
sînt ușor detectabile, **dar ronțierul**
discuție n lipsește forța și talentul p
eesorilor. **Pelagră** apare la un inter
mare după **Oameni la pînda** (1946) un r
man la fel de simplu și schematic **care**
miza **pe ideea** „oamenilor-lupi”, indivi
gata oricînd să-și sacrifice **semenii** t
altarul îmbogățirii, idee, de altfel pre
luată și în recentul volum. Prozatorul ur
mărește, în fapt, două destine, paralele.
Simeon, tipic arivist autohton, al căni
unic ideal este ambiția de mîrire <
Sandu, țăranul simplu, muncitor, harnic
dar prigonit de soartă și de bogătați.
Pentru a infuza întrucîtva dramatism sub
stanței epice, Liviu Bratoloveanu expune
existența eroului pozitiv unui **destin** im
placabil, în scurt timp, Sandu **este** depo
sedat de pămînt, fetița îi este sfîșiată de
porci, iar soția moare într-un accident pe
șantierul **noii** căi ferate.

În **Pelagră** coexistă mai multe teme po
sibile, dar nici una nu este aprofundată
pe măsură de prozator. Una dintre ele
referă la progresul realizat, la nivelul for
melor, într-un sat mizer, datorită, investi
țiilor unui spirit întreprinzător precum
Simeon morarul. Procesul complex al de
căderii boierimii de spiță (Manuil Carp),
încezînd în conace la țară sau în vile la
oraș, după anotimpuri, în înfruntare dis
mulată cu spiritele, inventive, care în
vestesc capitaluri în bănci agricole, fa
briici, căi ferate etc. este, însă, tratat CU
superficialitate. Un roman independent
constituie **pe** seama „minunii de la JldOJh
tita.” Mehedințean prin origine, UW
Bratoloveanu era în măsură să reln«e»
cunoscînd evenimentele îndeaproape, ai
mosfera fanatică și bigotă proiectată
fenomenul Maglavitului <’a°5’*fc”SL
riția falsului profet și tîmăduitor Petrae» i

nu mă minte și ochii mei rememorează /
icoanele de lemn spălate cu lacrimi pure
de părinți. / *A fi* acolo între pietre de riu
albind nepăsătoare, / purificat și cu ure-
chea atentă numai la eter, / acum când
fecundează cimpul și umblă-n fiecare
floare / cu unduiri de tot duioase mîini
fine de bijutieri. / Să stau zidit pînă în
umăr într-un ocean de puritate, / să-nvăț
porunci de mult uitate, să-nvăț a nu mai
ști să mor, / la ceasul înserării calme când
cineva în ceruri bate / și soarele e ca o
piine zvirlită proaspăt din cuptor. / A fi
acolo unde carnea se-ntoarce-n trunchiu-
rile sfinte, / acolo unde într-o noapte am
plîns cu fruntea pe o stea, / la rădăcina
vieții mele ce numele nu mi-l dezmințe /
acum, când speriat de vîrste încărunțesc
de moartea mea". Folosirea verbului „a fi”
la infinitiv obligă însuși verbul în moda-
litatea aleasă la o stare în care logosul
își dezvăluie o singură calitate, un singur
„simț” — acela al vederii; este un verb
mirai, extatic, lăsîndu-se acoperit de ad-
jective și atribute nenumărate asemeni
unui rege plimbat pe un tron într-un car
de triumf. Astfel folosit, infinitivul „a fi”
este, fără nicio exagerare, singura punte
între viitor și trecut, poetul întind într-
un mod acut substanța timpului. Poe-
mul *A fi acolo* reface printr-un efort de
rememorare susținut ceea ce poetul nu
vrea să admită a fi pierdut pentru tot-
deauna.

Sensul poetic al volumului ni se revelă
în ultimele două versuri ale poeziei *Vînă-
toarea de seara* care împrumută și titlul
cărții: „Azi vom vîna din amintire cu
gloțul gîndurilor pure, / azi vom vîna
numai cu ochii într-o beție fastuoasă”.

Volumul acesta premiat pe bună dreptate
de către Asociația scriitorilor din
București (1975) conține și câteva poezii,
nu ratate, dar cărora le putem reproșa
cîteva lucruri. Astfel *Pasărea de acasă*,
imaculat scrisă, avea nevoie de un nume,
fiindcă toate lucrurile durabile își cer un
nume al lor. Poezia *Vis* e un semn doar
al unei poeme ce reclama o dezvoltare
epică. Sfîrșitul poeziei *Postbelică* este ratat.
Pastelurile de un tip special intitulate
Tapiserie, *Fantezie anacronică*, *Fantezie
intimă* sunt geografii răcoritoare, adevărate
spații spirituale privilegiate. *Prînz cu neamuri*
este o poezie a înstrăinării, formulată însă
diafan, fără vigoarea poemului lui Goga. În
Fantezie cu fluture poetul dovedește că poezia adevărată
a început și poate începe mereu cu
sentimentul simplu pentru o frunză, un
fluture, o privire.

Ultima carte a lui Mircea Micu este un
succes cert al poeziei sale și al literaturii
noastre moderne. *Puritatea* recreată con-
stituie substanța adîncă a cărții: „Trece

un înger noaptea prin
din aripi și mi se pare / „ă n U M
morți și sînt străini / „a două
vinete ele sare. / Are un trun t
porțelan / și duh de miel r,, u
de limbă. / Eu îl presimt h
profan / și somnul în „ trista
schimbă. / E ca un crin pufos silh-
nimbat în taină și în prevestire /
pe geam, acolo, încă viu / „he „ț i
din toga lui subțire. / Mă
cînd scade în declin / lumina î,, f,,
trup de ceară. / De ia un ti „ fe
mai puțin / pierdut în întunedeuf
afară” (*Fantezie cu puritate*)

GHEORGHE PITUȚ

• TEXT ȘI SUBTEXT. — Ultimul KK
rnan al lui Costache Anton (*Diminiul
lungi Cartea* românească, 1976) poate
mai buna din cărțile sale de pînă *ann?*
reprezintă o experiență nouă, în s3
unei echilibrate modernizări a prozei în
cariera scriitorului. Logica *succesinS*
epice, purtătoarea semnificațiilor din Serf
albastre (1960), *Linistea (1965)* sau *Neui
tatele vacanțe (1973)* e înlocuită de o ii
bertate de mișcare narativ-descriptivă
mergînd pînă la anularea epicului. Apa-
rent, prozatorul urmărește pe parcursul
unei vacanțe de vară, cîteva experiențe
de viață ale tînărului Tin, însă fără vreo
constrîngere epică și fără o „concluzie”
foarte certă ca atare.

Tin, care relatează el însuși cele petre-
cute, vine în Capitală, dintr-un oraș de
provincie, pentru a lua lecții de vioară ia
vederea examenului de admitere la Con-
servator. Aici e găzduit în casa unchiului
său, Alexandru Salcu și cunoaște pentru
prima dată pe verișorii lui Uca și Ioniță,
precum și „cercul” acestora de prieteni,
Experiența de viață cea mai însemnată
pe care o trăiește tînărul e o „criză” ero-
tică, nemărturisită și trecătoare, față de
Uca. Fata devenise pentru el o mică ob-
sesie încă înainte de a o vedea, din po*
vestirile elogioase despre ea ale bunicilor.
Un timp băiatul îi pîndește toate mișcă-
rile dintr-un complex de sentimente in-
certe, curiozitate, admirație, afecțiune, Si
cotrobăie prin cărți să vadă ce citește ete
„Criza” erotică însă, destul de benignă de
altfel, nu se „rezolvă” în nici un fel Ro-
manul nu urmărește rezolvări, ci doar
punerea în temă, fixarea datelor proble-
mei, fără a duce în mod simplist lucruri»
pînă la capăt. în momentul cînd Tin în-
telege că și Uca încearcă față de el ace-
leași sentimente, orgoliul lui de baroi
în devenire e satisfăcut și interesul pentru
ea începe să diminueze. Apoi se „mor»
gosteste” de o altă fată, împrejurare oe

„Modelul” celor incriminați este însuși Alexandru Salcu, unchiul lui Tin. Prezent ca atare doar în scena finală, el e permanent prezent, încă înainte de sosirea tânărului în Capitală, prin discuțiile celorlalți și mai cu seamă prin lucrurile care-i aparțin și care vorbesc de la sine despre el. Alexandru Salcu, director general într-un minister, locuiește într-o vilă somptuoasă, cu grădină și interioare vaste, cu fotolii Louis XV, cu o bibliotecă imensă cu volume legate în piele etc. etc. întors dintr-o vacanță din străinătate, el află că Ioniță, fiul său, nu se prezentase la examenul de admitere la Facultatea de arhitectură, conform dispozițiilor sale, și-i administrează o bătaie exemplară cu cureaua. Când fiul îl informează că a dat examen, cu mare succes, la Institutul minier, tatăl izbucnește, trădându-și mentalitatea de oportunist și arivist execrabil: „Institutul minier? ! a întrebat uluit unchiul Alexandru. Dar ce legătură ai tu cu minierii? Ce, taică-tău a fost vreodată minier?” Ioniță pleacă umilit și furios: „Om de paie, ipocrit, mincinos... mincinos... Lasă că vezi tu...” (pag. 286). Urmasrea e că băiatul fuge de acasă și, în împrejurări neclarificate, moare.

Prin formula de factură eseistică, prin simțul discreției și al echilibrului, prin meditația implicată și semnificațiile sociale, *Diminețile lungi* e o proză remarcabilă de cea mai strictă actualitate.

M. NIȚESCU

• FORME ALE IRONIEI ROMANTICE. — Două sînt caracteristicile poeziei lui Nicolae Prelipceanu, conservate și în noul volum, *întrebați fumul* (Dacia, 1975): descriptivismul voit fragmentar și ironia celui ce comentează tabloul. Trecut prin școala poeziei moderne, mai ales a procedurilor poetice moderne, Nicolae Prelipceanu își construiește o mască spre a se feri de ridicolul expunerii romantice, de sine, spre care în mod natural s-ar simți îndemnat. De aici o eludare voită a legăturilor dintre elementele concrete ale descrierii și construirea unui sistem de referințe ironice (în sensul ironiei romantice), implicînd și puterea demiurgică de a crea un nou univers și capacitatea de a așeza universul sub semnul unei întrebări intelectuale sau sentimentale. În alte vremuri, poetul ar fi fost probabil un elegiac, întrucît înclinarea sa firească îl îndeamnă la contemplarea emoționată a caducității lumii. De obicei, tentația narațiunii este corectată prin selectarea unui eveniment simbolic și prin suprimarea impulsului de a-i extrage sensurile posibile (ca în poe-

mul despre peștele poetului care neputîndu-se adapta la viața în baie, s-a sinucis, lăsîndu-l pe mușcari de criminal). Alteori voluptate motive de sorginte devenite livrești prin nevoia tate, spre a se distanța inteligentă modernă teș și dempretextele de trăire: „Mintearl despre mine / -Și n-aveam minciuni pe față / si vorbele ca banii / din c/nd în cîntăceața ma prindea în cursă / si s-o mint / , iar ieșeam / oglinzi, arătau schimbat / și n-aveam minciuni / pe trup / semne am...”. De altfel, volumul chide cu o poezie programatic și declarat ironica: „Descriind obiectul țare dispărea / descriind obiectul ștergea / din lumea dimprejur / ce arai goala pentru nori și frunze / împreiund meu se contura” etc. Ironia lui Prelipceanu are ambiții modeste • ea este un semn de scepticism contemplativ » care contactul cu realitatea nu-și plinește menirea de a-l corectograful particular al orașului / telefonează totdeauna la trei centralistei / ora le coavine nespun și le place / mai ales ian» cînd nu e zăpadă / își spun invariabil cî ninge / e frig și e bine / pe urmă cad singuri spre centru / ei singurii fulgi / el merge vorbind și băiatul lui îl ascultă / ea tropăie des pe pavajul uscat / și totdeauna trec unul pe lîngă altul / fără si știe / că nu se vor mai întîlni de acum niciodat”.

O astfel de procedare poetică conține (și adesea autorul nu știe s-o evite) o primejdie: confecționată prin cunoașterea procedurilor, ea poate fi redusă la procedee, la o retorică foarte previzibilă, întemeiată pe repetiții, contraste, false interogații, dincolo de care orice emoție este ucisă (*Cum se chema, Școala pașilor pierduți*). Poetului îi reușesc mai ales midie compuneri în care tristețea se autotemplă cu ironie: „Nu vezi cum că fiecare frunză / se uită la tine / înainte de 8 cădea / și tu de ce nu-i dai o speranță / de ce nu-i dai o soluție / prin care să se salveze / ea nu cere mult de la tine / cred că nu cere mai mult / decît încă O iarnă / pe urmă / primăvara / se va descurca singură”.

ROXANA SORBSCU

• ARTĂ ȘI SPERANȚA. - Dup**J0+* sivilul volum de eseuri *Ce se va tîntW* » *mîne-!*, Gheorghe Achiței a puDiiw » altă culegere de studii și articole, privwu

definească arta în funcția ei perenă. După o documentată însușiune istorică (antichitate, ev mediu, epocă modernă și contemporană), autorul afirmă — cu autoritatea datelor analizate — dreptul inalienabil la artă, perenitatea artei și funcția etico-socială a acesteia.

Asociat cu arta este conceptul de *speranță*, pe care Gh. Achiței îl analizează în continuare și îl precizează în raport cu *idealul*, *visul*, *ipoteza* și *utopia*, reliefindu-i valențele de trăire sufletească în atitudinea de așteptare, de încredere în propriile noastre puteri pentru a ne salva, pentru a ieși din impas, din dificultăți — oricât de grave și amenințătoare ar fi — deschizându-ne drumul spre confort spiritual și optimism. Într-un cuvânt, *speranța* este sentimentul unei certitudini interioare, ce urmează să ne ajute, să ne întărească.

Pe această linie de optimism lucid se înscriu și concluziile lui Gh. Achiței despre funcția socială și umanistă a artei, explicitate în eseurile *Meseria de om* și *Fenomenologia socialului în arta modernă*.

GRIGORE POPA

• PERMANENȚA (FOILETONULUI JURNALISTIC. — *Conspirații sub cer deschis* (Editura Eminescu, 1976) este o culegere de foiletoane jurnalistice apărute între anii 1936—1938 în publicațiile democratice *Zorile* și *Lumea românească* sub semnătura unui cunoscut polemist al epocii, L. Kalustian. Subintitulată *Pagini dintr-o luptă antifascistă și democratică*, cartea se deschide cu un cuvânt înainte în care criticul Valeriu Râpeanu omagiază personalitatea publicistului și formulează unele observații pertinente referitor la „sensurile morale și virtuțile artistice ale ziaristicii românești ca gen de sine-stătător, ca expresie originală a sufletului național”. O postfață a autorului, *Elegie întârziată în alb și negru*, dă explicații suplimentare cu privire la epoca și condițiile în care s-a desfășurat lupta democratică a unei generații. Dincolo de această prezentare grijulie a unei materii marcate în fond de discontinuitate și destinate să se topească rapid în ritmul trepidant al evenimentelor succesive, luăm cunoștință cu un corpus de articole ce se impun atenției printr-o vizibilă unitate interioară. Aceasta este dată de consecvența într-o atitudine a ziaristului extrem de sensibil la peisajul moral, social și politic, atitudine intransigentă ce coincide cu năzuințele progresiste ale celor mai largi cercuri democratice ale vremii sale. Din parcursul cărții înțelegem că șansa foiletonului jurnalistice de a înfrunta timpul

stă în posibilitatea lui de a se
o componentă a unui flux
conștiințe ce-și exprimă
critica, epoca, intercept
falsul politic al istoriei
dmtr-un sistem de idei, ceea
destinat la efemeritate se
o mostră prin care se oglindea
care se exprimă o unitate
de acțiune. Condiția ziaristului
urmăre aceea de a sluti
nea, de a denunța falsul, în
rația, abuzul, demagogia
opmia publică, de a o preveni
ptitudine și a crea largi curent
L. Kalustian este, în acest sens
exemplu.

. Astfel încă din 1936, în a-tioi
sive și dure, ziaristul prevede
alte condeie de elită
Arghezi, G. Călinescu, N. D. Cr.S.,
colul legionar, dezastrele pe ca
suporta țara în cazul unei
Germania hitleristă. Într-o
orientarea „o?ă ?n”
Berlin și Roma se făcea implacabil
lustian se pronunță pentru apropierea
aliatele vechi ale României, Franța
glia Ziaristul denunță opiniei
politica expansionistă a lui Hitler
invectiva asupra partidelor politice
sprijineau această politică, militează
trou un guvern democrat, dă la iveală
abuzurile ce se săvârșeau împotriva
democrației, susține personalități
proeminente ale luptei democratice,
cărora li se aduc acuzații false sau
li se intentează procese ignobile, ca
Nicolae Titulescu, Rădulescu-Motru
sau Mihail Sadoveanu. Starea țării,
sărăcia accentuată de jafurile unor
preținși onești sau de consiliile de
administrație, de escrocheriile în stil
mare, discriminarea rasială, situația
țăranimii și a clasei muncitoare,
exploatarea, fastul clasei conducătoare,
instabilitatea politică, starea dezastruoasă
a asistenței sociale, abuzurile cenzurii,
toate trec prin stilul său sacadat și
violent uneori pînă la injurie. L. Kalustian
s-a făcut cunoscut în epocă și prin
campaniile celebre împotriva lui Gh.
Tătăreanu, cunoscutul om politic, și
a lui Stelian Popescu, directorul și
proprietarul ziarului *Universul*.
Scrtae cu vervă, sub forma unor
avalanșe scateietoare de dezvăluiri
senzaționale sau de comparații
discreditate ce frizează absurdul,
declanșînd risul nestăpînit sau
indignarea cea mai fățișă, pamfletele
lui L. Kalustian pot intra în orice
antologie a genului, în general,
foiletoanele de 8M* conturează
situația socială și politica a
României de dinainte de război,
în culori sumbre. Într-un articol
intitulat sugesov *Amurg social*,
publicat în *Zorile* la 5 decembrie
1936, ziaristul nota: „Nu sînt 08